

Zidul portalului și pila-culee dela capătul nordic al podului lui Traian

Orașul și Castrul roman Drubeta

Așezarea geografică a orașului T. Severin i-a determinat ridicările și distrugerile ce de repetate ori s'au succedat la marile cotituri ale istoriei, dela Traian până la Grigore Ghica Vodă, primul întemeind Drubeta romană, cel de al doilea trăgând planul noului oraș de astăzi. Intre aceste două ridicări, din cenușa vieței romane, lăstărise una medievală, din cele mai vechi ¹⁾, fără să mai lase ochiului până la mijlocul veacului al 19-lea decât câmpul gol al Severinului, străjuit de doi martori rămași nedoboriți : piciorul podului lui Traian și turnul zis al lui Sever.

În ce stă valoarea particulară a acestei așezări, care să justifice atâtea reconstruiri ? În simplul fapt că ea străjuește pe Dunăre la răsărit șirul Carpaților Mehedințeni, prelungiți către apus cu munții Banatului până la Baziașul de azi, din preajma Lederatei antice. Aceste două picioare de plaiu, Lederata și Drubeta au fost alese de Traian din primul războiu dacic pentru împresurarea cetății de munți a regelui Decebal. Dela Baziaș până la Severin amenință stâncile cu adânc masiv muntos de o parte și de alta a Dunării ; dela Severin însă se deschide poarta întregului șes dunărean până la Marea Neagră, cu toate căile de uscat ce duc fie peste Carpați, fie peste Balcani. Cu această așezare geografică Severinul este un punct de o valoare strategică particulară care a determinat pe Traian să zidească aici podul statornic de piatră, pe cavalerii Ioaniți ai lui Bela IV să se întărească în fortă-

rența rămasă până acum în mijlocul orașului ²⁾, pe regele Ferdinand I să facă între 1914—1916 fortificațiile de artilerie de pe platoul de vest dela Gura Topolniței.

Va fi fost aici ceva și înainte de Traian ? Negreșit că da :

A fost așezarea dacă, de care ne vorbește mai întâiu numele-i getic, păstrat și pentru așezarea romană, Drubeta ³⁾ Unelte primitive de piatră și fragmente de vase găsite și în alte părți ale orașului ⁴⁾ de azi ca și în săpăturile ce am făcut la Castrul Drubeta (fig. 1), dovedesc și ele existența așezării autohtone care a premers celei romane, continuând apoi să trăiască alături de aceasta.

Drubetani, dacă autohtoni, au fost martori în mi-eniul I-iu înainte de Hr., ai multor revărsări de popoare și civilizații, premergătoare marelui prefaceri pornite depe malul Tibrului. Unul din drumurile către apus ale Sciților, cari între veacurile al VII-lea și al IV-lea învălesc Dacia, aducându-i cultura

²⁾ Socotim că al lor este Turnul „lui Sever” ca și bazilica din incinta acestei cetăți. Vd. *Buletin. Comis. Monum. Ist. An. VIII*, fasc. 31, p. 140—142 ; *N. Ghica Budești : O. c. p.* 617 și fig. 14, pl. IV.

³⁾ Vd. *Pârvan : Getica* p. 263, 286 în ce privește origina getică a numelui, care s'ar traduce cu „Despicata”, tulpina tracă „drub” însemnând „a despica”. Localnicii îl scriu *Drub[eta]*, sgâriat sau imprimat pe cărămidă (fig. No. 2); Romanii îi dau forma *Drob[eta]* fig. No. 3); dar tot ca Dacii îl scriu : geograful *Ptolemaeus* din sec. II *Δρουβήτης* ca și *Tabula Peutingeriana* din I jum. a veac. III (*Drubetis*). Vd. și *Gr. Tocilescu : Arch. Epigr. Mitt. XIX* 1896, No. 84.

⁴⁾ Dacia I, 1924; *Al Bărcăcilă : Antiquités pré et proto-historiques des environs de Turnu Severin* p. 230.

¹⁾ Vd. *Pârvan : Contribuțiuni epigr. la : Ist. Crest. Daco-Roman* p. 190/192. *N. Ghica Budești : Evoluția archit. în Muntenia (Bul. Com. Monum. Istoric, an. 1927). Partea I.* pag. 6, 7.

fierului scito-siberiană, a trecut pe valea Dunării spre Adriatică prin pasul Porților de Fier. Urma au lăsat-o în rhytonul de la Poroina ¹⁾ la 30 klm. la apus de T. Severin.

O ramură din marile năvăliri celtice de după anul 300 înainte de Hr., care ajunge la Marea Neagră și prin Tracia în Asia Mică, a folosit aceeași trecătoare și-și vor fi așezat și în preajma Porților de Fier, între *Singidunum* (Belgrad) și *Bononia* (Vidin), care sunt fundațiile lor ²⁾, unul din acele burguri de apărare și de pradă, de unde au dominat până ce au fost zdrobiți de regele Burebista către anul 70 a. Hr. În dese stațiuni preistorice din ostroavele și de pe malurile Dunării, dela Baziaș în jos (Moldova Nouă, Ostrovul

Mare, etc.), se distinge elementul celtic alături de cel indigen, așa cum îl vedem distins în stațiunea Piscul Crăsanilor ³⁾ descoperită de d-l prof. I. Andrieșescu. Spadele celte dela T. Severin, din Ostrovul Șimian, Gârla mică, Gruia, fac parte din resturile vizibile azi ale acestei nobile altoiri de sânge și civilizație celtă.

Dar în istorie Drubeta nu intră decât prin Traian, odată cu războaiele dacice. Ne aflăm cu așezarea noastră în fața provinciei mai vechi romane, Moesia superioară, în care Traian a concentrat și din care și-a aruncat puterile militare ale provinciilor vecine și mai departe pentru cucerirea Daciei ⁴⁾. Baza de operații a

primului războiu este sectorul dunărean dintre *Viminacium* (azi Costolaci) la apus și *Egeta*, sora moesiacă a Drubetei, la răsărit, în fața acesteia ⁵⁾.

În prima campanie din anul 101 a războiului I dacic armatele romane trec Dunărea pe două poduri de vase care apar în primele reliefuli ale columnei lui Traian. Comentatorii cei mai autorizați ai acesteia sunt de acord că primul din cele două poduri a fost aruncat la Lederata, mai jos de Viminacium (acesta, sediu al legiunii VII Claudia); pe cel de al doilea Cihorius îl pune la Drubeta ⁶⁾, unde peste doi ani avea să înceapă construcția podului statornic de piatră, și unde, dacă din nainte de Traian n'a existat un municipiu roman cum se crezuse, era de sigur un centru de puternică influență romană ⁷⁾.

Roberto Paribeni, savantul și entuziastul istoric și apologist al lui Traian pune acest al doilea pod mai curând la Dierna (Orșova de azi), din considerația că Traian nu-și putea expune armata în trecerea dela Drubeta la Dierna, în regiunea nesupusă, pe malul îngust și stâncos dela Porțile de Fier ⁸⁾. Dar, după cum s'a arătat mai sus, abia în câmpia Severinului se încheie la răsărit pe malul stâng, masivul compact de munți din sectorul de bază al operațiilor primului războiu dacic. Fără ocuparea acestui punct se lăsa liberă mișcarea Dacilor pe drumurile de munte bătute de țărani noștri de azi, presărați în sate pe acești munți ca și strămoșii

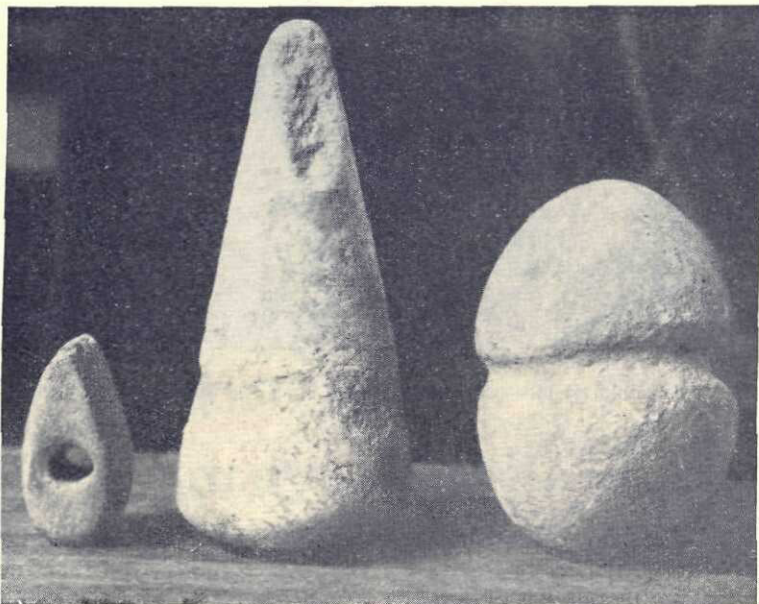

Fig. 1.—Unelte preistorice de piatră folosite de Daci

Fig. 2.—Stampilă pe cărămidă găsită în castrul Drubeta

¹⁾ Vd. *Pârvan*: *Getica* p. 8, 10 și I. Andrieșescu: *Piscul Crășani*.

²⁾ Vd. *Pârvan* ibidem p. 65, 505 și în *Dacia I: Sépultures céltiques de Gruia* p. 44—48.

³⁾ Vd. *Pârvan*: *Getica* p. 663.

⁴⁾ Vd. *R. Paribeni*: *Optimus Princeps*, vol. I, p. 223—238 asupra provenienței trupelor întrebunțate în războaiele dacice.

⁵⁾ Vd. *Harta drumurilor romane, cu legăturile Drubetei*.

⁶⁾ Vd. *Cihorius*: *Die Reliefs der Trajanssäule*. II Textband p. 32.

⁷⁾ Vd. *Pârvan*: *Getica* p. 121.

⁸⁾ Vd. *Paribeni*: *O. c.* p. 242 *Aschbach* în: *Trajans steinerne Donau Brücke* p. 49 îl pune încă mai sus de Orșova, la Taliatis (azi Golubinje).

lor Daci, și înaintarea celei de a doua coloane pe văile cu multe strâmtoare ale Cernei, Belarechii și Timișului rămânea mai amenințată. Trecerea armatei la Dierna fără stăpânirea Drubetei era mai grea și din următoarea situație: Orșova de azi se strânge pe o fâșie îngustă la malul Dunării în imediată urcare pe dealul din spate, iar valea Cernii și la vărsare oferă prea puțin neteziș pentru desfășurări militare; mai grea încă este strâmtora-rea pe dreapta Dunării în fața Orșovei, unde munți înalți și stâncoși cad în spatele sătucului Techia. Și de această parte, pe malul Jugoslav, trebuie să cobori mai jos de Porțile de Fier, în apropierea Cladovei, ca să ai o terasă mai întinsă, aceea pe care a stat Egeta și pe care Traian în 103—104 a legat-o prin podul statornic cu terasa Severinului.

Capul drumului strategic care ținea linia Dunării pe malul drept și pe care Traian l-a prelungit prin Cazane din anul 100 d. Hr., n'a putut fi decât Egeta ¹⁾, deși inscripția comemorativă este săpată mai sus, în fața Ogradinei vechi ²⁾. Acest capăt al defileului Dunării, dela ieșirea din Cazane până la liberarea ei din Porțile de Fier, a fost puternic întărit de Traian în vederea operațiunilor ce aveau să se

¹⁾ Credem că pentru epoca Traiană este un anahronism a vorbi de *Pontes* în fața Drubetei, în loc de Egeta, însemnat centru roman chiar dinnainte de Traian. Egeta figurează în lucrările geografice și topografice din sec. II până inclusiv în sec. V: la *Ptolemaeus* scrisă *Ἐγίττα*; în *Itinerarium Antonini Augusti* (Caracallae) scrisă *Ageta*; în *Tabula Peutingeriana*, *Egeta* (cu trecerea aici a Dunării la Drubetis); în *Notitia Dignitatum* Imperii (incep. sec. V) *Aegetae*, în Dacia Ripensis, cu praefectura leg. XIII Gemină și cu aceia a flotei histrice (Vd. mai jos p. 12). Numai Procopius (în sec. VI) pune *Pontes* acolo unde toți ceilalți au *Egeta*, care în acest interval fusese distrusă de invazia Hunilor (Vd. *Aschbach*, o. c. p. 12). Așa dar până inclusiv în sec. V trebuie să se vorbească de *Egeta*, pe al cărei teritoriu erau atât capul de sud al podului lui Traian, cât și castrul lui de pază. Denumirea *Pontes*, a fost mai întâiu creație populară pentru locul cu *poduri*: cel de piatră al lui Traian, în ruină, și cele de vase încheiate de câteori va fi fost nevoe, nu numai de Constantin Cel Mare și de Iustinian; documentul permanenței trecerii Dunării în acest punct îl avem în *Tabula Peutingeriana*. Mai târziu, abia în sec. VI, această denumire a câștigat consacrare oficială. Cu această interpretare de înțeles a denumirii, *Pontes*, credem că nu mai e nevoe să căutăm o altă explicare a formei de plural, de pildă prin ipoteza despărțirii podului de vase în două, prin folosirea insulei din mijlocul Dunării (ipotetice ca insulă, mai verosimil tot ca banc de nisip, poate ceva mai ridicat pe atunci, care iese și azi la iveală pe apele scăzute, până la Ostrovul Șimian). Asupra originii acestui banc de nisip, credem că trebuie să se excludă părerea creerii lui prin depozitarea în mijlocul Dunării a pământului scos din presupusul canal lateral ce ar fi fost săpat de Apollodor pentru construirea întâiu pe uscat a unei părți din pod. (Vd. *Aschbach* ibidem).

Deci până la Procopius suntem de părere să se zică numai *Egeta*, castrul roman Egeta, cum zicem municipiul sau colonia Drubeta și castrul Drubeta.

²⁾ Vd. C. I. L. III, 1, No. 1699.

desfășoare aici. Din aceste întărituri face parte seria descrisă de învățatul inginer De Marsigli ³⁾ în 1689, când a fortificat insula Ada-Kaleh, și anume: *Cele două forturi Orșova veche*, unul în Serbia, altul în Valachia; *retranșamentele dintre pâraele Șipp și Colovitz*, pe malul jugoslav în fața Porților de Fier; considerabilele *fortificații din cele două extremități ale insulei Banului* ⁴⁾ la ieșirea Dunării din Porțile de Fier, și întărirea *Cladova Vetus*, căreia îi corespunde pe malul stâng *Castrametatio* ⁵⁾.

Adăugăm la acestea Castelul roman, necunoscut până acum, din cătunul Puținei ⁶⁾, la 7 klm. la nord de Severin, la încrucișarea a două însemnate drumuri: unul ducând pe sub munte pe lângă cetatea rotundă a Grădețului, prin Balta la Baia de Aramă; altul, mai la apus ducând prin Cătunele de Motru ⁷⁾ și prin Bumbesti spre cursul superior al Jiu-

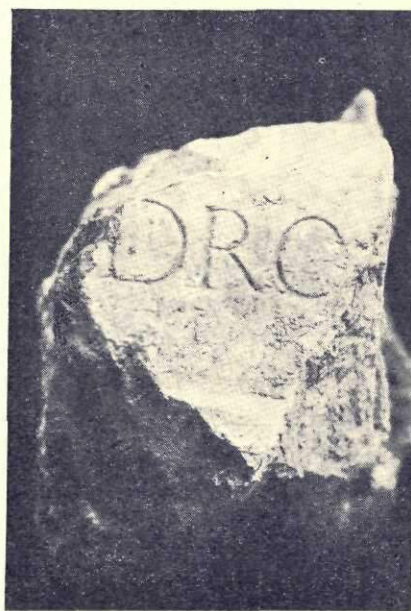

Fig. 3.—Fragment dintr'o mare inscripție onorifică sec. II cu numele Dro(beti)

lui. Poziția dela Puținei este asigurarea dinspre miază-noapte a câmpiei Severinului; ea a trebuit să fie întărită din primul moment al folosirii acestei câmpii de către o armată romană.

³⁾ Vd. *Description du Danube*. T. II, p. 15 et sq. fig. XXV—XXXIII.

⁴⁾ Am ridicat și noi planul acestor fortificații care se deosebește în detalii de acela al lui Marsigli; îl vom publica osebuit. Sunt 4 turnuri pătrate și 2 circulare legate între ele cu ziduri de piatră și cărămidă, totul izolat de restul insulei printr'un val înalt între 2 șanțuri adânci. Toate acestea în capătul de vest al insulei.

⁵⁾ Acest campament îl identificăm cu castrul de pământ dela abatorul de export, între T. Severin și Schela-Cladovei.

⁶⁾ În fața ocolului silvic Malovăț, pe dreapta pâraului Pleșuva, aproape de vărsarea lui în Topolnița.

⁷⁾ Unde de curând am constatat existența unei însemnate așezări romane.

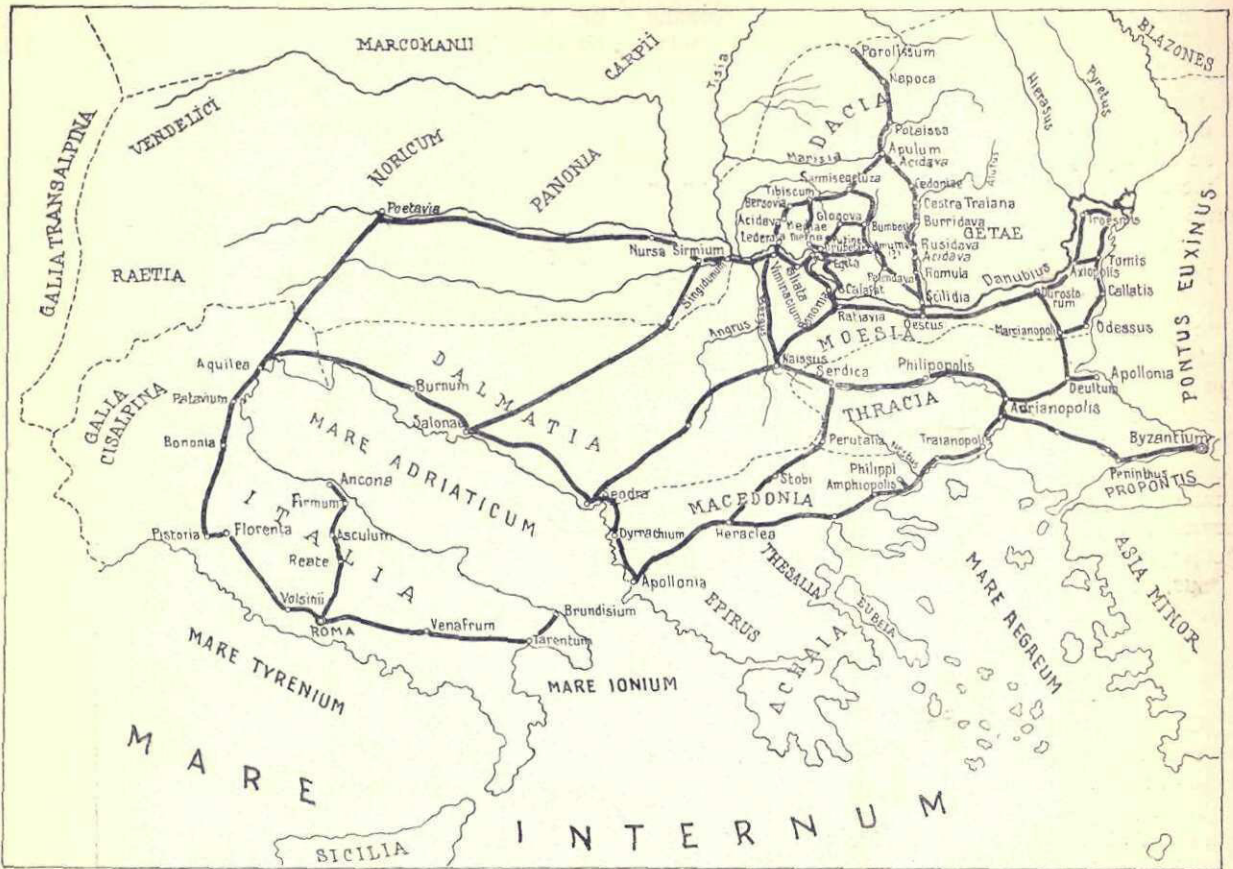

Fig. 4.—Harta drumurilor romane cu legăturile Drubetei

La sfârșitul iernii ce desparte cele două campanii ale primului războiu dacic, Drubeta¹⁾ este punctul probabil de plecare ai lui Traian pentru respingerea atacului Geto-Sarmatic asupra unor cetăți romane din Moesia Inferioară. În urma victoriei raportate aci, se ridică monumentul triumfal dela Adam-Klissi (*tropaeum Traiani*) și orașul Nicopolis ad Haemum (azi Nikup lângă Târnava).

În primăvara aceluiași an 102, acestei campanii provocate ca o diversiune de atacul Daco-Sarmatic pe teritoriul roman, îi urmează a doua campanie de ingenunchiare a regelui dac în țara lui. Armata romană nu mai pornește acum din două puncte, întrucât Banatul până la Poarta de Fier a Ardealului era ocupat, cu posturile întărite pe drumurile stră-

¹⁾ Chestiunea este încă în litigiu, plecând dela interpretarea scenei XXXIII de pe columna lui Traian. *Cihorius. Reliefs der Trajanssäule*, p. 157/164, pune acest loc la Siscia, pe Sava; *Petersen „Trajans dakische Kriege“* p. 36, 37, la Pontes, în fața Drubetei unde Traian ar fi iernat pentru studiul și realizarea podului de piatră ai cărui stâlpi de miră ar fi fost atunci construiți; *R. Paribeni*, o. c. p. 256, găsiind mai rațională această interpretare, i se pare totuși nepotrivit cu un arc de pod quadrigă triumfală de pe al 2-lea arc al scenei XXXIII. *D. Tudor*, „Podul lui Traian de la Drubeta” p. 6—10, vede în această scenă alt oraș decât Pontes.

bătute în primul an (Lederata-Berzovia-Tapae și Dierna-Tibiscum). Evidența cerințelor strategice pune pe învățați de acord în interpretarea scenei XLVIII de pe columnă, unde Cihorius²⁾, Petersen³⁾ și Paribeni⁴⁾ văd Drubeta ca punct de pornire spre Sarmizegetuza, — drumul urmat mai departe rămânând mai probabil pe valea Jiului decât pe Olt⁵⁾.

Ce a rămas în T. Severin din campaniile anilor 101—102? Întru cât podul de p'atră, chiar dacă a fost început din cursul I războiu, după cum crede Petersen, în nici un caz n'a fost folosit decât în 105, odată cu deschiderea operațiilor celui de al doilea războiu, rămâne verosimil ca datând din primul războiu numai Castrul de pământ dela abatorul de export din T. Severin⁶⁾, unde va fi fost și capătul nordic al podului de vase de aici.

Sigur însă Drubeta intră în istorie cu anii 103, 104, când se construiește minunea de pod aruncat peste Dunăre, una din operele cele mai de seamă

²⁾ O. c. p. 227 et sq.

³⁾ O. c. p. 57, 58.

⁴⁾ O. c. p. 258.

⁵⁾ *Petersen*, o. c. p. 94.

⁶⁾ *Marsigli*, o. c. fig. XXX.

ale întregii antichități romane ¹⁾, și castrul de piatră apărător al podului pe acest mal, la fel cu celalt castru ²⁾ de pe malul jugoslav. Faima măreției acestei construcții, păstrată mai întreagă pe scenele XCVIII, XCIX, de pe columna d.n Roma (fig. 5) decât pe teren, unde nu mai vedem decât pila ultimă precedată de zidul portalului, iar pe malul jugoslav prima pilă, — s'a dus în întregul imperiu, stârnind uimirea pe care o citim în descrierea făcută ³⁾, cam după 100 ani dela construcție, de senatorul roman, de două ori consul, Dio Cassius, fost guvernator al Africei, Dalmației și Panoniei superioare.

Această descriere se verifică a fi foarte exactă în măsurătorile ce dă: „20 de pile de piatră ecarisată, înalte de câte 150 picioare deasupra fundamentelor, late de 60 picioare, depărtate între ele de 170 de picioare și unite cu bolți”. Așa dar Dio Cassius folosește isvoarele prime, și anume chiar lucrarea pierdută pentru noi a lui Apollodor din Damasc. Mai mult,

textul lui Dio Cassius lasă impresia scriitorului care vorbește de lucruri văzute: „Traian construiește o punte de piatră peste Istru, pentru care nu-l pot admira în destul. Sunt în adevăr și celelalte lucrări ale lui superbe, dar aceasta e mai presus de toate”; și mai jos: „Se ridică (stant) 20 de picioare de piatră”; apoi continuă: „Totuș podul nu ne este

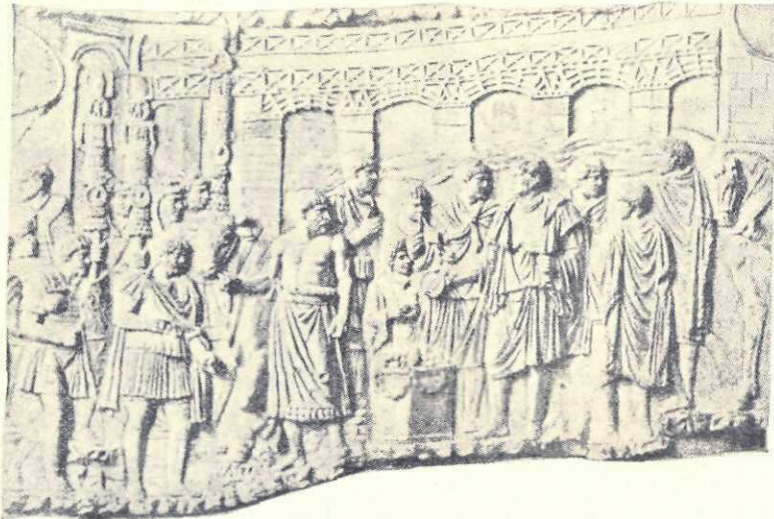

Fig. 5.—Scenele XCVIII și XCIX de pe columna lui Traian, care aici aduce zeilor jertfă în fața podului.

acum de nici un folos (căci nu trece nimeni pe el), dar se înalță stâlpii lui ca și cum ar fi fost numai pentru aceia făcuți ca să se vadă că nu este nimic ce prin stăruință omenească nu ar putea fi adus la îndeplinire” ⁴⁾. De asemenea descrierea regiunii în care a fost construit și a caracterului fluviului, care a părut unora exagerată ⁵⁾, corespunde realității, întru cât Cassius nu vede în ce scrie numai punctul unde s'a ridicat podul, ci întreaga re-

giune exprimată prin cuvintele „per ea loca” (în acele ținuturi). Aci ne dă variațiile multe și contrastante ale Dunării în Cazane și la Porțile de Fier până la Drubeta. „Se revarsă prin acele locuri larg și câte odată de trei ori mai mare ca mai sus, (și) ori se stăvilește, ori se pornește; iar unde se strâmtează e cu vârtejuri și furios și nu suferă construcții și poduri; apoi, când din nou scapă din strâmtori, se revarsă întreg ca o mare; dar iarăș se strânge și se adâncește ca stăvilii și pornește năvalnic. Greu a fost dar și multă muncă s'a cerut să se facă pod în această regiune a fluviului” ⁶⁾. Este evident că aici Cassius descrie întreaga regiune pe care o va fi străbătut-o pe drumul tăiat de Traian în stânci dealungul Dunării, prin Cazane, până la Egeta. Insuși De Marsigli ⁷⁾, după victoriile armatelor împăratului Leopold asupra Turcilor la Patachini, Nissa (Niș) și Vidin în 1689, în relațiile ce trimite împăratului scrie că „a încercat să construiască un

pod plutitor pe ruinele podului lui Traian, dar n'a reușit din cauza largimii fluviului și a violenței vânturilor, ceace l-a silit să facă podul cu 2 mile italiene mai sus, între mai multe insule mici și marea insulă Banul”.

Exagerarea la Dio Cassius s'ar putea vedea în pasagiul: „Dar asta e de mirare, în ce chip, cu ce puteri și cu ce

meșteșug s'au putut ridica stâlpii și pune fundamentele la o așa năpraznică masă de construcție, în așa adâncime de valuri, într'o apă așa de năvalnică; și pe lângă toate vadul ei era cu potmol și râul nu se putea abate”. Astăzi încă toți câți au studiat podul nu știu cum să-și explice mijloacele tehnice de construire a stâlpilor, făcând presupuneri care de care mai ingenioase ⁸⁾. Adâncimea actuală a apei este aici până la 8 m.; cursul ei, fără să fie năvalnic ca la Porțile de Fier, este re-

¹⁾ R. Paribeni, o. c. p. 276.

²⁾ Vd. p. . .

³⁾ Ρωμαϊκῆ ἱστορία, în 80 de cărți, LXVIII. 13.

⁴⁾ Traducerea acestui ultim pasagiul după I. Lupaș: Lecături din isvoarele istoriei Române, p. 16; primul după Anghel Dumitrescu: Traducere din Dione Cassiu, p. 103. Ne având la dispoziție textul grec, am citat dintr'un text latin termenii „stant” și „per ea loca”.

⁵⁾ De Marsigli, o. c. p. 27; D. Tudor, o. c. p. 13.

⁶⁾ Traducerea este a noastră.

⁷⁾ „Description du Danube”, T. II.

⁸⁾ Vd. D. Tudor. Podul lui Traian de la Drobeta, p. 22 și 25—33; Aschbach presupune existența unei limbi de pământ înaintate în apă cam cu 1/3 din lățimea actuală a Dunării; pe aceasta s'ar fi construit primele pile pe uscat, după care s'ar fi săpat între ele, creindu-se un canal pe care și-a luat curs apa.

pede ¹⁾, iar malul românesc, pentru cine se plimbă pe el dela portul Severin către gura Topolniței, prezintă depozite chiar groase de potmol, deși fundul albiei este nisipos, și îndată după linia podului se fac mari văltoari. Cu această interpretare credem că Dio Cassius spune lucrurile exact, parte cum le-a citit din izvoarele de prima mână ²⁾, parte cum foarte probabil, le-a văzut. Cel mult rămâne regretul că rezumatul operei lui Dio Cassius pe care-l avem în parte mulțumită călugărului grec Xiphilinus ³⁾, n'a păstrat toate detaliile de construcție pe care probabil originalul le avea ⁴⁾.

Podul ⁵⁾ avea 20 pile ⁶⁾ late de 18—19 m. (60 picioare), lungi în direcția apei de 33—34 m., inclusiv boturile lor avant arriere bec-urile). Corpul pilei era construit din o primă fundație de blocuri mari de piatră cioplită în forme geometrice, așezate în straturi orizontale, legate, atât blocurile fiecărui strat cât și stratele între ele, prin grinzișoare de stejar introduse în sghiaburile brăzdate pe blocuri ⁷⁾. Deasupra acestei fundații, pilele s'au înălțat din zidărie de beton de piatră spartă, străbătută de straturi orizontale de cărămidă și îmbrăcate într'un înveliș de blocuri de piatră ⁸⁾ cioplită ca cele dela bază. Pilele erau prevăzute cu avant și arriere-becuri pentru a se înlesni cursul cât mai aproape de normal al apei și astfel a se evita de ambele părți oprirea de depozite, care ar fi îngreuiat navigația și ar fi pricinuit stricăciuni podului. Cele două pile extreme (culee) aveau numai avant-becuri care azi se recunosc ușor; aceste pile rămân, și cu fundația lor, pe uscat cea mai mare parte a anului.

¹⁾ O bucată de lemn aruncată la 17 Oct. c. la 200 m. în sus de pod, la 15 m. dela mal, a făcut această distanță în mai puțin de 4 minute.

²⁾ Toate pierdute: Comentariile lui Traian, scrierea medicului său Criton și aceia a lui Apollodor din Damasc asupra podului. Vd. *Procopius*, De aedificiis, IV, 6.

³⁾ Din Constantinopol, sec. XI.

⁴⁾ *Paribeni*, o. c. p. 276.

⁵⁾ Dăm o descriere sumară a construcției cum rezultă din studiile lui *Aschbach*, din admirabila reconstituire a prof. ing. *E. Duperrex* și din recenta lucrare a d-lui *D. Tudor*. Echivalența în metri o dăm, unde este precizie, după valoarea exactă a pasului roman, stânjenului vienez și stânjenului muntenesc.

⁶⁾ Se socotesc în acest număr cele din albia apei, nu și cele 2 pile-culee dela malurile ei.

⁷⁾ Vd. *D. Tudor*, o. c. p. 26—30 studiul amănunțit al a în curtea șantierului naval din T. Severin și cari provin din cele 2 pile distruse în 1909 pentru înlesnirea navigației. Vd. *D. Tudor*, o. c. p. 22—24.

⁸⁾ Brăzdături ce se pot vedea pe mulțimea de blocuri aflate acestor blocuri utilizate atât la facerea fundației pilelor cât și ca parament.

Înălțimea pilelor era după Dio Cassius de 150 picioare (44,355 metri) ⁹⁾ afară de fundații; după *Duperrex* 18.60 m. dela cea mai adâncă fundație până la tablierul podului.

Construcția pilelor așa de dificilă în apă, care ajunge aci la adâncimea de 8m., a fost ușurată de existența unui banc de nisip, în prelungirea capătului de sus al insulei Șimian și care, la apă scăzută, apare azi până aproape de linia podului. S'ar fi construit deci mai întâiu pilele de pe acest banc și de pe laturile lui, 4—5; s'ar fi abătut apoi apa parțial, prin diguire succesivă, pe câte un braț, putându-se mai ușor lucra în apa scăzută. Dificul-

Fig. 6.—Pila-culee a podului lui Traian, dela capătul nordic

tatea rămâne totuș mare, dar nu întrecând măsura celui mai genial arhitect al timpului, Apollodor din

⁹⁾ Aceasta este singura dată cu adevărat eronată în Dio Cassius. Incercarea d-lui *D. Tudor*, o. c. p. 35) de a socoti această înălțime a podului dela cea mai mare adâncime a fluviului până la platoul castrului, la care ar fi dus o a doua prelungire de pod dela prelungirea portalului, nu isbutește să niveleze exagerarea, după cum se arată în nota de mai jos p. 454. Nota 1. Origina erorii din textul lui Dio Cassius trebuie căutată aiurea.

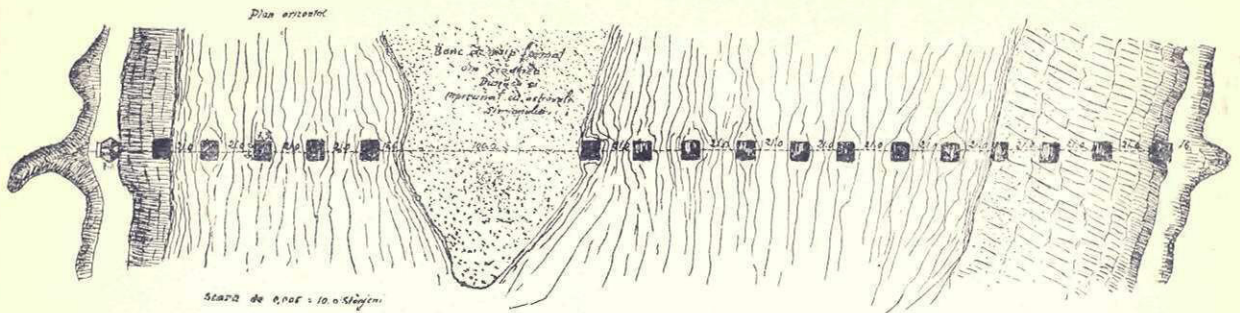

Fig. 8.—Planul orizontal al rămășițelor podului lui Traian, constatăte de ing. E. A. Popovici în Ianuarie 1858.

Damasc ¹⁾). Scriitorul bizantin din veacul al 12-lea Tzetzes ²⁾, care declară că a folosit pe Dio Cassius, ³⁾ dând exact ca acesta numărul și dimensiunile stâlpilor, dă și amănuntul prețios pe care-l găsește în Patricius Theophilus, constructor hidraulic din sec. IV-lea, că la construcția lor s'au folosit niște cutii uriașe (υιβότιζα) având baza de 80/120 picioare (25.68/35.52 m.) în cari după pomparea apei s'au zidit stâlpii ca pe uscat ⁴⁾. La punctele mari s'au aruncat anrocamente mari și bine așezate pe care apoi zideau pilele, sistem care avea inconvenientul de a astupa mare parte din lățimea fluviului (Duperrex o. c. p. 11 după Croizette-Denoyers, cours de construction des ponts).

Partea cea mai greu de biruit din întreaga lucrare a fost construirea acestor 20 de pile din albia apei. Pe cele două dela țârm se ridică perpendicular culeele, câte un zid masiv cu sâmburele construit din bolovani, străbătut din distanță în distanță de câte un strat orizontal de cărămizi; aceste două ziduri erau căptușite pe fețele anterioară și posterioară numai cu straturi de cărămizi de mari dimensiuni (0.60/0.40/0.08 m.; 0.60/0.34/0.05 m.; 0.40/0.30/0.07 m. și altele); fețele laterale amonte și aval aveau parament de piatră.

Aceste două ziduri, care stau astăzi față în față

¹⁾ După războaiele dacice, ale căror lucrări tehnice el le-a condus, ridică în Roma Columna și Forul lui Traian, cu cele 2 arcuri de triumf; pe unul din acestea a făcut loc și chipului său, păstrat până azi în arcul de triumf al lui Constantin cel Mare. (Vd. *Aschbach*, o. c. p. 14).

²⁾ *Chiliades* lib. II, v. 67, 91.

³⁾ Folosim aci afirmarea lui *Aschbach*, o. c. pag. 15.

⁴⁾ Modalitățile sunt discutate de d-l *D. Tudor*, o. c. p. 24—33.

pe cele două maluri ale Dunării, indicând limitele podului propriu zis, serveau și de culee, ca și pentru bolțile de zidărie pe care se prelungea podul de ambele părți până la portaluri (*fig. 6*). Din cele 20 pile din albie, azi, chiar pe apa cea mai scăzută, nu se mai cunoaște decât cel mult fereala apei în dreptul unora din ele. În Ianuarie 1858 Dunărea fiind neobișnuit de scăzută s'au putut vedea 16, ceea ce a înlesnit atât inginerului orașului T. Severin E. A. Popovici ⁵⁾, cât și direcției construcției șantierului soc. de navigație austriacă D. D. S. G. prin arhitectul constructor Deuster și maiorului Imbrisevici ⁶⁾ să facă constatările și măsurătorile care au rămas cel mai prețios material pentru studiile ulterioare de reconstruire și de rezolvare a problemelor ridicate în jurul acestui pod ⁷⁾ (*fig. 8 și 9*) ⁸⁾.

Cele 4 pile lipsă probabil au dispărut din cauza măcinării nisipului ⁹⁾.

⁵⁾ A se vedea raportul lui către Ministerul de Interne reprodus în *Duperrex*, o. c. p. 19—20 și în „*Kalendarium 1859*” p. 87—89.

⁶⁾ Vd. raportul și pr.-verbal al acestora, reproduse la anexe în *Aschbach*, o. c. și în *Duperrex*, o. c. p. 18, 19.

⁷⁾ Primul al lui *Aschbach*, o. c. care rezolvă definitiv problema mult desbătută a așezării podului la T. Severin; *Duperrex*, o. c., care-i face isbutita reconstituire, etc.

⁸⁾ Planul orizontal (*fig. 8*) și profilul transversal (*fig. 9*) ce reproducem sunt din anexele raportului *Ing. E. A. Popovici*. În calendarul din 1859 p. 89 Popovici declară: „Toată astă lucrare și publicare suntem datorii onor. *D. maior Papazoglu*, care tabloul înfățișător al acestor ruine l-au dedicat adunării electorale a Prințipatelor Unite”.

⁹⁾ *D. Tudor*, o. c. p. 20. *Aschbach* crede că sunt acoperiți de bancul de nisip, *E. A. Popovici* că podul avea 2 corpuri, despărțite prin insulă. (Vd. raportul citat).

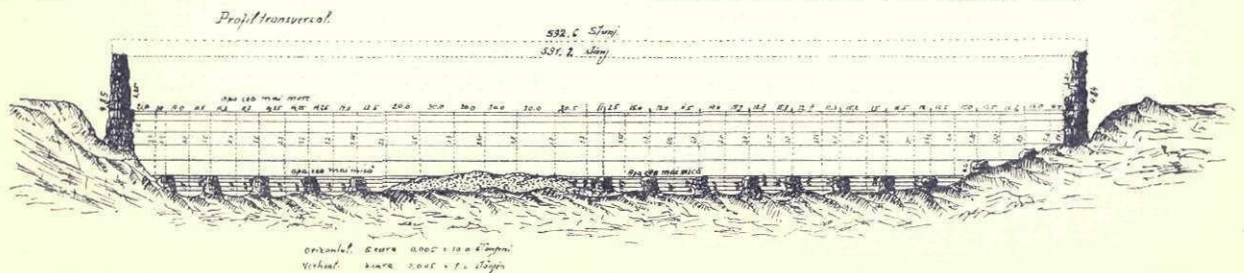

Fig. 9.—Planul transversal al rămășițelor podului lui Traian, studiate de ing. E. A. Popovici în Ianuarie 1858

Pe cele 22 pile (inclusiv culeele) se sprijineau 21 bolți, care susțineau tablierul podului. Deschiderea unei bolți între pile, socotită din axa lor, era după Dio Cassius de 170 picioare (50.269 m); această deschidere repetată de 21 ori, ne dă lungimea podului între cele 2 pile culee, 3570 picioare (1055 m. 649); dacă la acestea se adaugă prelungirile podului dela pilele-culee la portaluri, inclusiv lățimea pereților perpendiculari ai culeelor, 63 m. 904, ob-

metodă făcută la 17 Oct. de d-l inginer hotarnic Lt.-col. Graur ²⁾ fig. 10) a dat 1074 m. 36. Ultima verificare confirmă încă odată exactitatea datelor lui Dio Cassius, cu ușoară toleranță, inerentă ³⁾ relativității datelor obținute de toți măsurătorii de până acum.

Deasupra bolților se așternea tablierul podului, larg de 14.70 m. ⁴⁾, și apărat de balustrade laterale. Bolțile cuprinse între cele două pile-culee erau construite din câte 3 rânduri suprapuse de arcuri de lemn, câte 8 în fiecare rând (fig. 11), prinse între ele cu clește; între pilele culee și portaluri bolțile erau zidite în piatră. Așa apare podul pe Columna lui Traian în scena sacrificiului (scenele XCVIII, XCIX; fig. 5) pe care împăratul îl face zeilor pe pământul Drubetei, după înfăptuirea uriașei lucrări și în momentul pornirii pentru al 2-lea războiu, în anul 105: cele 5 bolți, care înfățișează redus partea de pod dintre pilele culee, sunt de lemn, pe când alte 2 bolți cu care se prelungeste podul între pila culee și portalul nordic (în stânga scenei) sunt de zidărie; cele 2 balustrade sunt dela un capăt la altul de lemn.

Pe malul românesc se păstrează, pe lângă zidul portalului, și fundația cu parte din zidul de elevație al pilei intermediare între culee și portal. Și pe monedele comemorative ⁵⁾, bătute îndată după începerea ostilităților, cu bustul lui Traian pe avers, iar pe revers cu podul (fig. 12), reprezentat redus printr-o singură boltă între portaluri, bolta este construită din 3 arcuri suprapuse de lemn, prinse între ele cu clește.

Chestiunea, dacă bolțile au fost construite din piatră sau din lemn este privită ca închisă, în favoarea ultimei soluții ⁶⁾. Totuș, cu titlu de document, fără a încerca să redeschidem această chestiune și să sprijinim argumentele lui Aschbach ⁷⁾: că, cu deschiderea de 120 picioare (50 m. 269), lucrarea bolților în piatră era mai ușoară și mai soli-

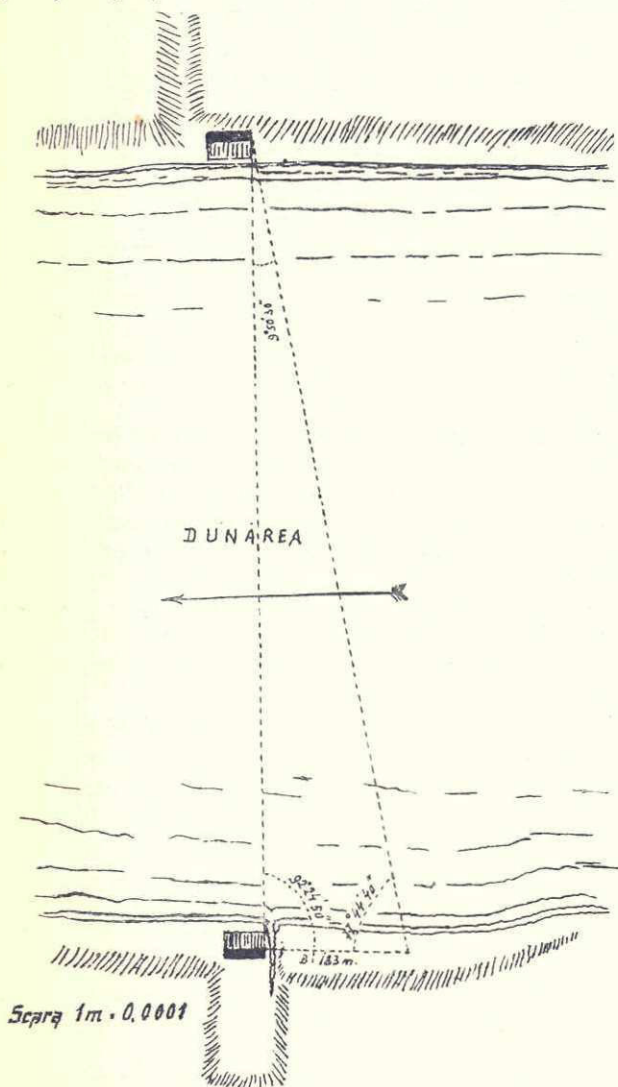

Fig. 10.—Măsurătoarea prin triangulație a lățimii Dunării la podul lui Traian, făcută la 17 Octombrie 1931

ținem întreaga lungime a podului între portaluri de 1119 m. 549.

Lățimea Dunării între pereții pilelor-culee este, după Dio Cassius, de 1055.649 metri. În Ianuarie 1858 i-a ieșit lui Deuster 1130 m. 314 (596 stânjeni vienezi) iar lui A. A. Popovici 1162.2 m. (591 stânjeni); lui Duperrex în anul 1905 îi iese ca medie la 2 măsurători făcute prin metoda triangulației 1070 m. 02 ¹⁾; iar măsurătoarea prin aceeaș

²⁾ Asistat de d-nii profesori I. Silaghi și G. Popescu-Sura.

³⁾ Care se poate înlătura prin măsurătoarea absolut matematică a bazei de triangulație.

⁴⁾ După Duperrex, o. c. p. 33; după Aschbach 10.40 m.; D. Tudor găsește mai verosimilă măsurătoarea lui Duperrex (o. c. p. 35).

⁵⁾ Vd. C. Moisil: „Monedele împ. Traian referitoare la războaiele cu Dacia” Buc. 1930, p. 15, 16, fig. 10—13; Cohen No. 542, 544. Reproducem aci una din aceste monede (fig. 12).

⁶⁾ D. Tudor, o. c. p. 33 și Duperrex, o. c. p. 26—34 unde avem argumentarea și întreaga literatură. Duperrex răspunzând la obiecțiunea că Romanii construiau podurile sau numai în lemn sau numai în piatră, iar nu din ambele materiale, dă ca probabil că Traian a intenționat să-l zidească tot în piatră, dar fie dificultatea ivită prin tasarea inegală a pilelor, prin facerea schelelor și cintrelor în curentul considerabil mărit al apei (în urma restrângerii secțiunii prin construcția pilelor), fie izbucnirea mai timpurie a războiului, l-au determinat să facă bolțile în lemn.

⁷⁾ O. c. p. 106.

¹⁾ O. c. p. 33, 34.

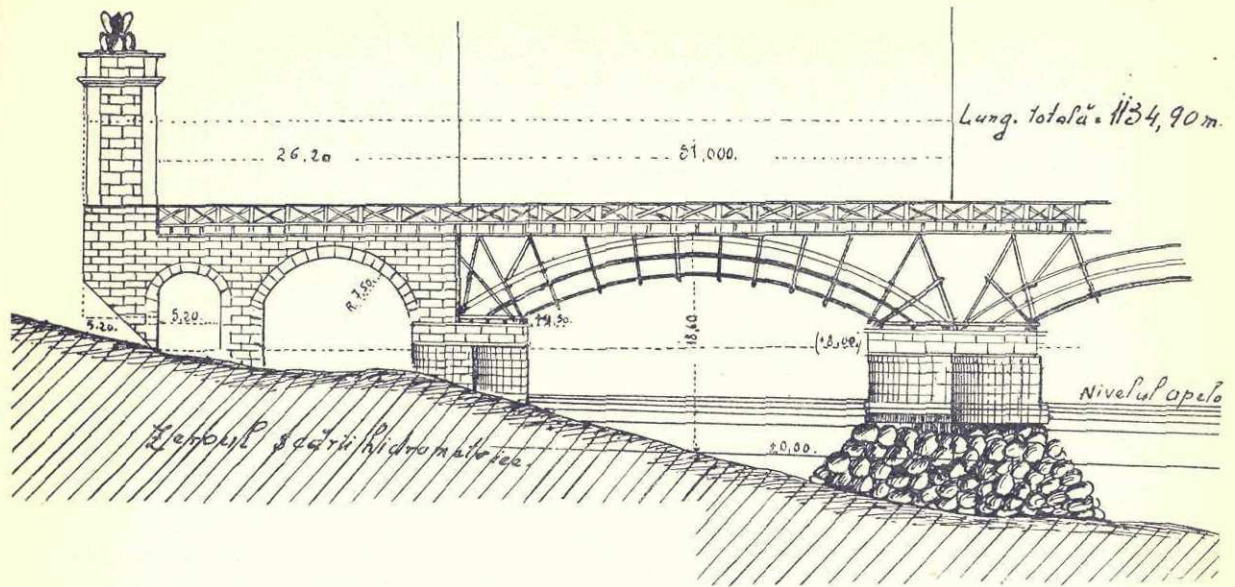

Fig. 14—Reconstituirea podului lui Traian de E. Duperrex : Portalul și prima boltă a podului la Drubeta

dă; că, cu podul întreg de piatră, legătura între provinciile despărțite prin Dunăre ar fi fost garantată împotriva distrugerii ușoare prin incendiere; că Dio Cassius vorbește de pod de piatră, nu de lemn, și spune că, din teamă să nu fie folosit de barbari, Hadrian a pus să-l doboare, nu să-l ardă; cu titlul de document numai, reproducem aici (fig. 13) reversul unei medalii inedite de marmură¹⁾, pe care podul este înfățișat altfel decât pe monede: cu 11 pile unite prin bolți, care nu sunt de loc înfățișate ca fiind construite din arcuri de lemn, ci mai curând din blocuri de piatră alăturate, de forme geometrice variate; de asupra lor se ridică balustrada exact de forma celei de pe Columna lui Traian, cu deosebire că panourile ei sunt mai înalte decât late. La dreapta și la stânga sunt cele 2 portaluri cu strașină (ca la porțile românești) formând frontoane spre cursul superior și inferior al apei și cu ornament pe creastă²⁾. Înaintea pilelor podului 3 bărci se leagă pe apă, o a patra e numai schițată. Pe avers (fig. 15) un călăreț în goana calului, care nu poate fi decât Traian. Lucrarea este rudimentară, și mai ales basorelieful călărețului.

Detaliile de executare a bolților de lemn Duperrex³⁾ le deduce din descrierea altor lucrări de lemnărie executate de Apollodor. Tălpile pe care bolțile se rezemau de pile trebuie să fi fost foarte puternice, și tot așa talpa superioară (longrina), care

susținea traversele tablierului și care se rezema pe arcuri prin intermediul cleștelor. Lățimea tablierului era de 15 m., mai precis de 14 m. 70⁴⁾, și se sprijinea pe cele 8 arcuri triple, așezate circa la 2.05 m. unul de altul; traversele erau fixate pe tălpi la 0.65 m.—0.75 m. una de alta; peste ele se așternea podeala simplă, cum se obișnuia la Romani. Parapețul era alcătuit din stâlpi verticali, având între ei cruci Sf. Andrei, iar deasupra crucilor câte o talpă (fig. 11 și fig. 13).

Dela pilele culee, peste 2 bolți de zidărie la malul nordic, peste 3 la cel sudic, se trecea la portal, construcție monumentală cu etaj, servind de locuință gărzii, care închidea și deschidea trecerea, ridicând sau scoborând oblonul. Ambele portaluri erau decorate cu statui și trofee.

Corpul statuei de bronz găsit în 1850 în apă, în fața portalului jugoslav, datând din sec. II p. Hr., va fi aparținut decorației portalului⁵⁾; poate tot așa marea statuie de bronz a cărei mână am găsit-o în Castrul Drubeta (fig. 14), deși aceste statui au putut avea și altă plasare. La aceasta ne gândim când examinăm capul din marmoră al unui general dac (fig. 16), găsit tot în Castrul Drubeta, în care a putut să fie înfățișat însuși regele biruit Decebal și care mai curând ca ori unde își avea locul într'un trofeu. A plasa și statuile de bronz și capul de marmoră la aceeași ornamentare a portalului nu îngăduie discordanța dintre cele două materiale.

Podul era apărat prin cele 2 castre, Drubeta și Pontes, construite în imediata apropiere a lui, pe

¹⁾ În proprietatea d-lui Gr. Naum Const., pensionar din T. Severin, căruia îi mulțumim că ne-a înlesnit fotografierea.

²⁾ Și deasupra balustradei sunt figurații, cărora nu le dăm încă nici o interpretare.

³⁾ O. c. p. 31—34 din care cităm sumar cele de mai jos. Dela Apollodor se păstrează tratatul: Arta asediului cetăților, în care se descrie construcția mașinilor de asediu.

⁴⁾ Podul lui Caesar peste Rin, întreg de lemn, era lat de 10 metri.

⁵⁾ D. Tudor, o. c. p. 16.

Fig. 12—Monedă comemorativă a construirii podului lui Traian

prima terasă a Dunării, care la malul sudic se lasă cu circa 1.40 m. sub nivelul tablierului podului, la cel nordic se ridică cu circa 5m. deasupra aceluiași nivel¹⁾; așa dar, pe acest mal, o șosea în pantă urca dela portal spre platoul Castrului, iar pe malul sudic podul se racorda cu nivelul castrului printr'o rampă coboritoare. Șoseaua care ducea dela pod pe dinaintea laturei vestice a castrului Drubeta, trebuie să-și fi avut ramura care conducea și dealungul laturei sudice la poarta praetoria. Din colțul sud-estic al castrului coborâre până în Dunăre un zid²⁾ care avea să împiedece accesul dușmanilor, pe această coastă, la pod; din colțul sud-vestic al castrului alt zid cade exact în latura estică a portalului; trebuie să presupunem la oarecare depărtare la vest de pod un zid³⁾ care oprea accesul la pod și dinspre vest.

Materialul, piatră de var, cărămidă și lemn, s'a adus din imediata apropiere și s'a confecționat pe loc; regiunea întreagă abundă în păduri de stejar; de asemenea pământul bun de cărămidă înlesnește aici și azi industria olăriei și cărămidăriei; calcarul bun pentru var îl oferă munții Gura Văii

¹⁾ Găsim aci o apreciere în minus la Duperrex, care calculând tablierul podului la 18.60 m. deasupra etiajului, iar platoul castrului la 20 m., lasă între ele numai 1.40 m. Dela nivelul superior al culeei la platoul castrului sunt 7.245 m.

²⁾ Vd. planul castrului anexat la cap. II al acestui studiu.

³⁾ Resturi de zidărie romană se observă la mică distanță în sus de pod, între calea ferată și Dunăre. In aceeași parte trebuie să se caute și urmele portului roman.

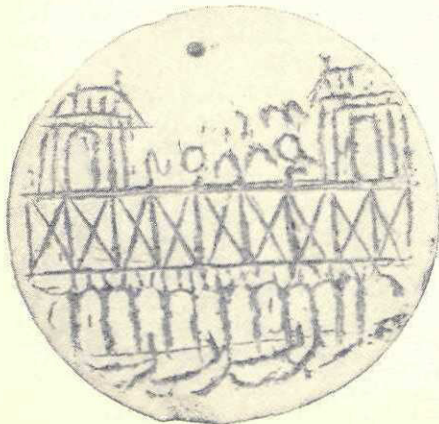

Fig. 13—Medalie de marmură cu podul lui Traian, descoperită la T.-Severin

Fig. 14—Mâna stângă a unei mari statui de bronz, găsită în castrul Drubeta

Breznița, Vârciorova-Vod ța și prelungirile lor pe malul drept al Dunării; piatră nisipoasă, dar dură, din care s'au cioplit blocurile de temelie și de înveliș ale pilelor, ca și calcarul mai friabil intrat în construcție, se găsesc pe Bahna, la Vârciorova⁴⁾.

Construcția podului a durat 2 ani, din 103 până în primăvara anului 105, când începe al doilea războiu dacic⁵⁾. O armată întreagă de soldați meșteri, specializați în atari lucrări, a trebuit să asude la această construcție. Din stâlpii ieșiți la iveală în Ianuarie 1858 s'au scos și cărămizi cu stamilele unităților militare care le-au lucrat, între care: Coh(ors) I Cre(tum)⁶⁾, coh(ors) II Hisp(ancrum)⁷⁾ trimițându-se parte la Viena. In săpăturile ulterioare făcute de Gr. Tocilescu și apoi de noi la castrul Drubeta⁸⁾, construit odată cu podul, s'au găsit cărămizi de diferite dimensiuni, unele din cele întrebuintate și la pod, cu stamile ale legiunilor: XIII Gemina, XIII Gemina et I Adjutrix, IV Fla-

⁴⁾ Duperrex, o. c. p. 13. Constructorii și pietrarii din T. Severin ne confirmă existența pietrei nisipoase dure și a calcarului friabil pe Bahna.

⁵⁾ D. Tudor, o. c. p. 10—11 datează din anul 105 una din medaliile bătute cu prilejul inaugurării podului. Vd. în studiul de față (fig. 12).

⁶⁾ Lectură mai probabilă decât C. I. C(ivium) R(omano-rum) E(quitata). Vd. Gr. Tocilescu. Mon. Epigr. și Sculp. p. 348 și Arh. Epigr. Mitt. XIX, 1896.

⁷⁾ Aschbach, o. c. p. 19.

⁸⁾ O parte din rezultatele acestor săpături este în curs de imprimare: „Le Castellum de Drubeta” *Dacia III*.

Fig. 15—Aversa medaliei de marmură cu podul lui Traian, descoperită la T.-Severin

via, VII Claudia, V Macedonica, Coh I Sagittariorum milliaria, Coh III Brittonum. Limitarea precisă a unităților militare ¹⁾ care în acești 2 ani au construit podul se va putea face prin noui săpături la Egeta (Pontes) și la Drubeta.

Incoronarea uriașei opere apare pe Columnă în scena sacrificiului (fig. 5) pe care Traian îl face zeilor lângă pod, după ce l-a trecut pe pământul Daciei, în ținutul anexat încă din primul războiu. Acesta este unul din cele mai mari momente pe cari le-a trăit Drubeta, după ce împăratul o înzestrase cu magnificul pod și cu castru, ale cărui construcții interioare erau tot așa de mărețe, cum rezultă din descoperirile de până acum. Inscricția ²⁾ ce am descoperit în 1929 (fig. 17, 18), ori care i-ar fi interpretarea, vorbește în tot cazul de o citorie a Impăratului în Drubeta. Semnificația istorică a acestei opere iată cum o formulează Paribeni, cu puterea și claritatea ce-l caracterizează: „*Mai mult decât*

a podului lui Traian trebuia să însemneze înaintarea hotărîții a civilizației latine către Europa centrală” ³⁾.

Civilizația nu poate pătrunde decât pe drumuri bine bătute și asigurate. Și ce bătute trebuie să fi fost din toate părțile imperiului Roman, ca numai într'un veac și jumătate de stăpânire politică, și aceasta cu mari turburări, să lase în Carpați, dela Tisa până la Nistru, așezată pentru toate veacurile viitoare, civilizația latină. Nu gândesc să fac din Drubeta o Romă a țărilor dunărene la care toate drumurile duc; dar în măsura în care această însușire s'a mutat și aiurea decât la Roma, în aceeași măsură s'a mutat și Roma acolo. Din harta drumurilor romane ce aăturăm vedem cum atât dinspre Adriatică, cât și dinspre Marea Egee și Pontul Euxin, împânzite de aceste părții ale civilizației, călătorul își găsea dealungul râurilor mari și mici, cât și străbătând tot atât de hotărât peste munți și căm-

Fig. 17—Fragment din marea inscripție a Imp. Traian, găsit în castrul Drubeta.

asprele condiții impuse Dacilor; mai mult decât progresiva dislocare de trupe romane și decât solida organizare a provinciilor vecine, gigantică operă

¹⁾ Paribeni, o. c. p. 234, enumără toate unitățile militare ce au luat parte la războaiele Dacice.

²⁾ Dată spre publicare în *Dacia III*. Cât pentru înțeles, conduși de faptul că în 105 Traian a fost în Drubeta; că în acelaș an au fost consuli Antius pentru a 2-a oară, împreună cu Iulius Celsus, că Traian avea pentru Hercules un cult deosebit, am propus reconstituirea: Imp(erator) Caesar Di(vi) Ner | vae F(ilius) | Nerva Tra(ianus) Aug(ustus) Germ(anicus) Dacic(us). (Pont(ifex). Max(imus) Trib(unicia) Potest(ate) co(n)s(ul) [P(ater) P(atriciae) | Aedem] H(erculi) I(nvicto) Antio [II Iulio Celso Co(n)s(ulibus)]. D-l Gr. Florescu pe care l-am consultat, vede în rândul al 5-lea mai curând: [Per Co] h(ortem) I. Antro(chensium...) — care cohortă în 103 se afla în Moesia superioară. (Vd. *Paribeni*, o. c. p. 231) și a putut deci lua parte la lucrările dela Drubeta. Aceeaș lectură ne-o propune d-nul Giuseppe Lugli.

Fig. 18—Inscripția Imp. Traian (din fig. 17) întregită.

pii, — căi deschise spre podul Drubetei. Prin centrele mari militare și culturale ale celor 2 Moesii și Panonii, șerpuia dealungul Dunării și Dravei artera cea mare alimentată de altele mai depărtate și făcea podului lui Traian cinstea de a se încovoia în acest intrând al Dunării, spre a pătrunde de aci spre Miază-Noapte în cetățile de munte ale acelora, cari au preferat cupa otrăvii unei vieți cu prețul defilării în cortegiul de triumf al învingătorului. Din Drubeta drumuri sigure duceau: prin Dierna spre Tibiscum (Caransebe); prin Puținei ⁴⁾, spre Cătunele ⁵⁾ (lângă Glogova), Bumbești; prin Hinova ⁶⁾, Rogova spre Gogoși și Calafatul din fața Bononei Celte ⁷⁾, pe dreapta Dunării împânzită de urme romane; iar prin Zăgaia la Răcări, toate de

³⁾ Paribeni, o. c. p. 277.

⁴⁾ Vd. nota 4, p. 447.

⁵⁾ Vd. nota 5 p. 447 și *Gr. Tocilescu: Fouilles et nouvelles recherches arch.* p. 126.

⁶⁾ Unde este un mic castel roman, căruia îi corespunde altul pe malul jugoslav.

⁷⁾ Vd. nota 2 p. 446.

⁸⁾ În capul de sus al Ostrovului mare un castel roman ca cel din Ostrovul Banului, amândouă acoperite de pădure greu de străbătut.

ducând la arterele și centrele mari ale Daciei.¹⁾ Lăsând să vorbească tot pe Paribeni²⁾ ne lămurim că „o grije de seamă a împăratului a trebuit să fie neîntârziata deschidere de căi, prima armă le sigură stăpânire și primul isvor de comerț și de viață. Grandioasa operă a podului aruncat peste Dunăre arată ea singură clara viziune pe care Traian a avut-o asupra acestei probleme“.

Pe lângă drumurile de uscat era marea cale de apă a Dunării, a cărei însemnătate o citim și din nelipsita imagină a năvilor pe monedele și medaliile pe care este înfățișat podul (fig. 12 și 13). Aici a fost unul din porturile însemnate ale Dunării, pe care flotele erau repartizate administrativ după pro-

Fig. 16—Capul de marmură al unui comandant Dac găsit în castrul Drubeta

vincii: flota Pannonică, flota moesiacă. In *Notitia Dignitatum Imperii*, dela începutul veacului al 5-lea la Aegeta, în Dacia Ripensis, cea care în ținutul din fața Drubetei înlocuia nominal fosta Dacie Felix a lui Traian, se dă ca existentă atunci o *Praefectura classis histricae*, (comandament al flotei dunărene), ca mai sus la Viminacium și mai jos la Ratiaria³⁾. Cu atât mai mult o *Statio* de flotă dună-

reană, cu portul ei, a trebuit să fie în imediată apropiere a podului lui Traian.

Dar, cu toate uriașele silințe pentru construirea lui, cu toată valoarea nemăsurată ce și-ar fi păstrat până spre mijlocul veacului al III-lea, „*Hadrian temându-se că barbarii, ucigând străjuitorii podului, vor trece cu ușurință în Moesia, a poruncit să se dărâme structura lui de deasupra*“ cum ne spune Dio Cassius (LXVIII. 14), la vreo sută de ani după Traian, cu regretul că pe vremea sa Romanilor „nu le mai este de nici un folos, dar se înalță stâlpii parcă numai pentru aceea făcuți ca să se vadă că nu este nimic ce prin stăruința omenească nu ar putea fi adus la îndeplinire⁴⁾“.

A trebuit de aci înainte să-l înlocuiască podul de vase, de câte ori va fi fost nevoie, Egeta rămânând și după părăsirea Daciei un bun punct de trecere peste Dunăre, apărat de legiunea XIII Gemnă mutată aici cu cavalerie și trupe auxiliare, după părăsirea Daciei⁵⁾.

Dărâmarea podului statornic departe de a aduce încetarea activității și vieții romane la Drubeta, pare din potrivă a i-o intensifica, orașul crescând și înflorind înainte, ca nod de legături multiple strategice, administrative și comerciale, iar castrul cap de pod păstrându-și însemnătatea strategică cel puțin până în pragul veacului al VII-lea. Uriașul șantier de lucru pentru construirea podului și castrul capete de pod, marea mișcare militară și după ea și cea comercială din timpul războaielor dacice, — au transformat așezarea dacă ce va fi fost aci până la anul 101, într'unul din cele mai înfloritoare centre ale Daciei Traiane. Apoi mereu în ascensiune, fu botezat ca municipiu chiar cu numele împăratului care-i distrusese podul, *Municipium Hadrianum Drobeta*; iar mai târziu prin anul 190, ca colonie, primi numele împăratului, pe care Dacia îl poate numi al 2-lea fondator al ei⁶⁾, Septimiu Sever, spre a i se zice în iscripții *Splendidissima Colonia Septimia Drobeta*⁷⁾.

Așa dar nu numai din simplele *canabae*, ca așezare civilă și comercială din preajma tuturor castrilor romane, se naște orașul Drubeta, ci dintr'un concurs întreg de împrejurări, între cari ca factor esențial legăturile de drumuri, ce duceau din Dacia Traiană, nord și sud Carpatină, către cele 2 Moesii, către provinciile mai depărtate și către Italia.

Totuş Drubeta începe și sfârșește ca bază de operațiuni militare și în multe vremuri grele orașul

¹⁾ Vd *G. Florescu*: Castrul Roman dela Răcări-Dolj, p. 3, trasând acest din urmă drum de-alungul valului roman pe una din culmile la sud de valea pe care o ține soseaua de azi spre Craiova.

²⁾ O. c. p. 319.

³⁾ Din *Aschbach*, l. c. p. 10, în Ratiaria era „*praefectura classis Ratiariensis*“.

⁴⁾ Vd. mai sus p. 449.

⁵⁾ *Aschbach*, o. c. 10, 12, 23. Drubeta, rămâne până la Justinian, cetate întărită în fața Egetei.

⁶⁾ Schiller. *Geschichte der Röm. Kaiserz.* I, 2. p. 732, 738; V. Pârvan. Știri noi din Dacia Malvensis. *An. Ac. Rom.* Vol. XXXVI 1913/14 p. 44.

⁷⁾ C. I. L. III— 8019.

părăsit s'a redus la ostășimea și la ceea ce se mai putea adăposti în cetatea cap de pod, care pentru a se reface și a se întări de multe ori a împrumutat ce-i mai rămăsese de întrebuințat din dărâmurile orașului și de a mormintele lui. Prin aceasta castrul reprezintă în bună parte și istoricul orașului. Apoi împrejurarea că fostul oraș Drubeta a fost aproape în întregime acoperit de construcțiile și străzile noului oraș Severin, cercetările în afară de incinta castrului sunt legate de mari greutăți, și tot această fortăreață rămâne până azi depozitarul și isvorul de seamă pentru luminarea trecutului.

Vom începe dat cu el și tot în el se va țese o bună parte din istoricul Drubetei.

Cele două castru cap de pod, de pe malul românesc și jugoslav au format cu podul o singură unitate, și chiar după distrugerea acestuia au rămas în statornică legătură, împreună asigurând și apărând trecerea și linia Dunării. Construirea lor a fost simultană ¹⁾ cu aceia a podului și s'a făcut cu aceleași materiale. Castelul Pontez are, după Marsigli ²⁾, 47/47 stânjeni, deci mai puțin de 1 hectar (fig. 19); Drubeta (vd planul anexat) are, în incinta zidurilor 125/139 m., deci circa $1\frac{3}{4}$ hectare.

Prețioase pentru studiul castrului Drubeta sunt indicațiile lui Marsigli (fig. 19, XXXIII din Description du Danube, Marsigli) întrucât dela finele veacului XVII-lea, dacă unele lucruri s'au lămurit mai bine, în schimb altele au dispărut prin ridicarea noului oraș, și aceste indicații ne pot servi pen-

tru cunoașterea situației antice. Așa, din șanțul care, la egală distanță de ziduri, înconjură castrul Drubeta pe 3 laturi, spre sud terenul lăsându-se în pantă până la Dunăre, astăzi nu se mai păstrează decât în parte la apus, în prelungirea portalului și pilei culee, și încă mai puțin la răsărit, în apropierea zidului E (vd. planul Castr. Dr.); la est se păstrează întreg marele ogaș, numit azi al Tăbăcarilor cu un torent care se varsă în Dunăre; dar a dispărut aproape întreg șanțul, foarte întins

(p. p. în fig. 19) care, pe departe de castru, închidea o mare incintă de circa 15 hectare. La răsărit, la întâlnirea a c e s t u i șanț cu ogașul mai sus arătat, acolo unde astăzi este podul barierei Craiovei, Marsigli ³⁾ a însemnat 2 piese de zidărie (g din fig. 19), stând față în față, în care bănuiește resturile porții de intrare în marea incintă. În cuprinsul acestei incinte săpăturile ce se fac pentru nevoile edilitare și pentru construcții, dau la iveală puternice zidării antice.

Acest șanț ar putea însemna chiar traseul zidului de împrejmuire a orașului Drubeta. La ipoteza aceasta ne dă dreptul determinarea, prin săpăturile recente, a marelui zid poligonal din colțul de S. W.

al Castrului, impresurând turnul rotund (D. D. din planul Castrului), ambele opera împăratului Justinian, acolo unde Marsigli constata „un ouvrage particulier (fig. 19) de figure ovale... entièrement séparé du reste” ⁴⁾. Un șanț adânc separând atunci

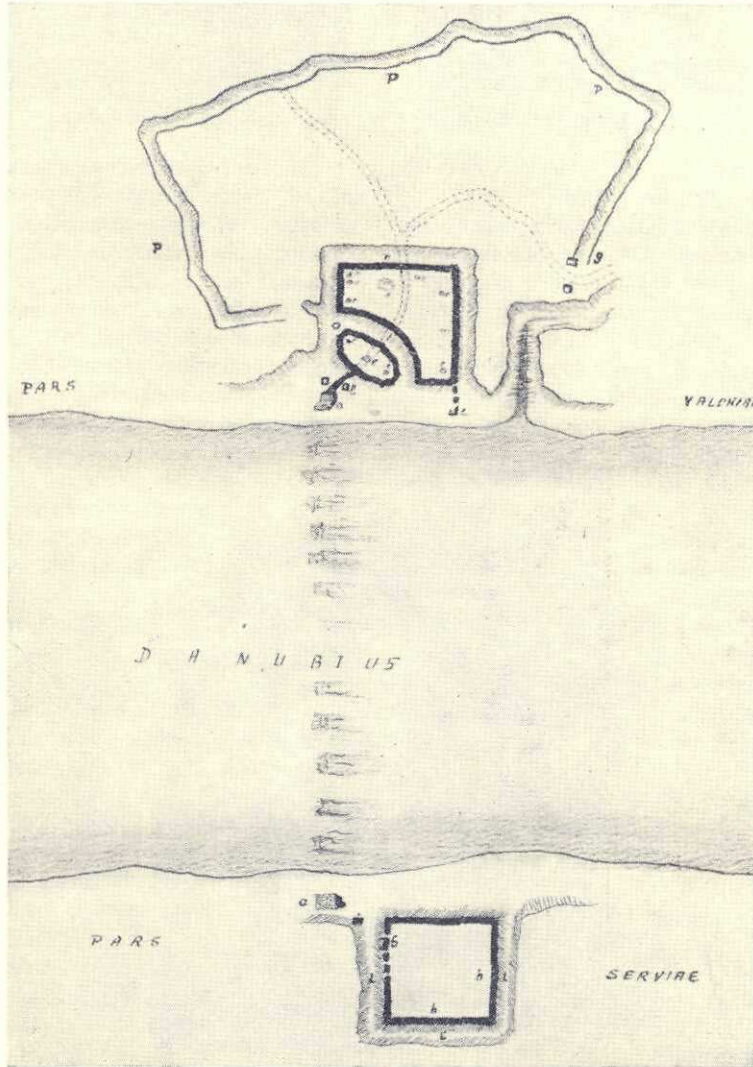

Fig. 19.—Castrele Pontez și Drubeta, cu rămășițele podului lui Traian după Marsigli (Description du Danube II fig. XXXIII).

³⁾ Marsigli ibidem p. 32. Din capătul răsăritean al acestui șanț se păstrează porțiunea dintre Calea Traiană și str. Maior Vârvoreanu.

⁴⁾ Marsigli ibidem.

¹⁾ Vd mai sus și pag. 453—454.

²⁾ Description du Danube, tome II p. 32 fig. XXXIII.

Fig. 20.—Pe via praetoria, cu fragmente din epoca traiană acest colț de restul castrului, îi întrerupea forma de dreptunghi perfect pe care i-o căuta ¹⁾.

După aceste prețioase indicații ale lui Marsigli, trecem la descrierea sumară a Castrului așa cum a ieșit din săpăturile lui Gr. Tocilescu ²⁾ din 1896 și din cele recente făcute de noi ³⁾ (vd planul anexat) ⁴⁾.

Dela portalul podului lui Traian, urcând spre dreapta pe terasa înaltă a malului Dunărean, călătorul se oprește în fața unei cetăți a cărei împrejurire de zid de piatră este un dreptunghi de 125/139 m. arcurit la cele 4 colțuri și întrerupt de 4 porți care stau față în față, 2 câte 2 pe laturile opuse. Poarta dinspre Dunăre, praetoria, cu opusa ei, decumana, sunt așezate exact la mijlocul laturilor de miază zi și miază noapte, pe când axa porților de răsărit și apus, *siniŝtra* și *dextra*, împarte castrul în 2 dreptunghiuri inegale, despărțite prin drumul ce ținea această axă dela un capăt la altul, — *via principalis* — și în care da celălalt drum, *via praetoria*, venind dela porta praetoria. Avem exact planul castrului lui Hygin ⁵⁾, contemporanul lui Traian cu deosebirea că porta praetoria este orientată spre sud, către pod. Apoi, având

Fig. 25.—Prinul hypocausti din praetoriumul lui Hadrian patru-laturat scufundată; în fundul lui gura pentru alimentarea focului; pe cărămizile pătrate de pe pardoseală erau tuburile mari de teracotă

Fig. 21.—Praetoriul lui Hadrian, luat din fața intrării aici un castru mic care trebuia să economisească spațiul, careul dintre *via principalis* și porta *decumana* nu mai este tăiat în două ⁶⁾ prin alt drum, *via Quintana*, și cuprindea praetoriul cu anexele lui laterale (*latera praetorii*), iar în dosul acestora *re-tentura*; între *via principalis* și zidul sudic, avem ceea ce intră sub denumirea generală de *praetentura*. Dar cum viața castrului Drubeta, stinsă, probabil odată cu Traian, reînvie cu Hadrian, spre a se stinge iarăși și a reînvia de mai multe ori până spre

sârșitul veacului al VI-lea, primind de fiecare dată o altă investimantare, încercarea de a-i desluși aceste investimantări succesive este legată de multe greutateți.

Pășind de la porta praetoria (fig. 20) pe drumul care făcea cruce cu celălalt drum ce leagă porțile de apus și de răsărit, ne oprim la această răscruce în fața unei mari construcții cu multe încăperi (fig. 21; în plan B colorat cu albastru) care este cea mai însemnată în orice castru și de aceea așezată în inima lui. Aci este sediul comandamentului, scaunul de judecată, casa tezaurului, altarul steagurilor și al zeilor militari, praetoriul (fig. 21—25) ⁷⁾ Cercetându-l străbatem mai întâiu o lungă curte de intrare, de 21,8/4,8 m., nepavată, închisă între 2 ziduri laterale groase de 1 m.;

ajunși la capătul ei, intrăm în sala cea mare de 9,25/8,10 m. așternută cu dale de cărămidă, de la care, pe 3 trepte din piatră cioplită, înalte im-

⁶⁾ Ceia ce se întâlnește și la Castru mai mari, ca cel dela Novaesium dela începutul sec. I d. Hr. Vd. Cagnat et Chapot Ibidem p. 258.

⁷⁾ Planul de detaliu al acestui praetoriu, a se vedea în articolul nostru: Le Castellum de Drubeta din Dacia III.

¹⁾ Marsigli ibidem.

²⁾ Gr. Tocilescu: Fouilles et Nouvelles recherches p. 140. 141.

³⁾ Al Bărcăcilă: Le Castellum de Drubeta în Dacia III.

⁴⁾ Pentru a înlesni urmărirea pe plan a descrierii, lămurim că el cuprinde construcțiile suprapuse a mai multor epoce, pe cari le-am distins, pe cât ne-a fost posibil, prin culori.

⁵⁾ Vd. Cagnat et Chapot. Manuel d'archéologie I. p. 254/261.

Fig. 23—Praetoriul lui Hadrian

preună de 0.50 m. pășim în sala Sfântă¹⁾, capela drapelului. Aceasta este în formă de hemiciclu, pavată cu cărămidă, în suprafață de 43.20 m. p., încinsă pe margine cu un soclu de cărămidă înalt de 0.40 m. lat la extremități de 0.65 m. De cele 2 părți laterale ale acestui corp central sunt camere cari au trebuit să serve de locuință comandantului, de păstrare a tezaurului și de capelă pentru luarea auguriului²⁾ (fig. 25); ca locuință, cu bae, au servit camerele din stânga corpului central (privind dinspre porta praetoria). Aci s'au găsit două instalații de calorifere cu hypocaust³⁾ (fig. 22).

Aceasta era casa sfântă a Castrului; aci autoritatea comandantului împreună cu atotputernicia zeilor asigurau disciplina, și țineau ridicat moralul trupelor; aci se refugiau cei ce-și vedeau viața în primejdie, spre a se salva ca la un azil, în fața căruia se cpea orice sete de răsbunare⁴⁾.

Dar nu acesta este praetoriul construit după planurile lui Apollodor din Damasc în legătură și în concordanță cu magnifica construcție a podului și portalurilor

Fig. 25—Una din seriile de est ale camerelor lui Constantin cel Mare, construite peste latura estică a praetoriului lui Hadrian

¹⁾ Cour Sacrée, pentru marele praetoriu din Lambèse (Vd. Cagnat et Chapot l. c. p. 263.

²⁾ Poate camera extremă de stânga în formă de hemiciclu, ca și sala sfântă a praetoriului.

³⁾ Unul descoperit de d. Gr. Florescu în 1930; cel anterior descoperit de noi ocupă o cameră adâncită de 4.50/1.20 m.; avea 14 mari tuburi de teracotă, așezate în 2 serii, față în față pe cărămizi pătrate; focul se făcea pe o gură boltită dinspre nord, unde s'a găsit mult cărbune.

⁴⁾ Vd. refugiul consularului Muna'ius Plancus în războala armatelor din Germania, la Tacitus Annales I C. 39.

Fig. 24.—Praetoriul lui Hadrian; „Sala cea mare“ și „Sala sfântă“ Zidul mare, umbrit, din stânga, este din epoca lui Const. cel Mare lui; nu acesta este praetoriul care din toamna anului 105 și până în primăvara anului 106 a adăpostit pe supremul comandant, împăratul Traian. Praetoriul descris este făcut din materiale amestecate, unele luate de la construcții anterioare, cum se vede la cele 3 trepte și mai ales în cele trei mari blocuri pătrate de piatră (in plan cu roșu) foste suporturi de colonne, cuprinse în zidul de apus al sălii de intrare. Existența acestor blocuri pusă în legătură cu cele 3 piedestale de columnă de la apus de corpul de mijloc al praetoriului descris (in plan A colorat roșu) dintre cari una păstrată cu baza propriu zisă a columnei (fig. 26)

precum și cele 3 mari trunchiuri de columnă cu un diametru de 0.65 m., una înaltă de 3.10 m. (fig. 27) găsite în această parte⁵⁾, ne dau elementele unui magnific praetoriu Traianic, cu portice în colonade de cele 2 aripi; multe resturi din acest prim praetoriu cari pot servi la o reconstituire s'au găsit aci și pe via praetoria (fig. 20 și 29). De asemenea cele 2 șiruri paralele de baze de colonne, plecând din dreptul turnurilor portii ră-

săritene dealungul căii principale (Vd. planul castrului) și păstrate până la intrarea praetoriului, ne arată că această cale, în prima construcție a castrului, avea cele 2 trotuare adăpostite de portice, cu colonne către stradă, și cari ne amintesc porticele străzii din Timgad⁶⁾.

Luxul de artă și confort al acestui castru se ex-

⁵⁾ Cele 2 mai mari de 2.40 m. și 3.10 m. din săpăturile lui Gr. Tocilescu.

⁶⁾ Vd. Cagnat et Chapot l. c. p. 64.

Fig. 26—Baza uneiia din marile colonne ale praetoriului lui Traian (în față, la mijloc).

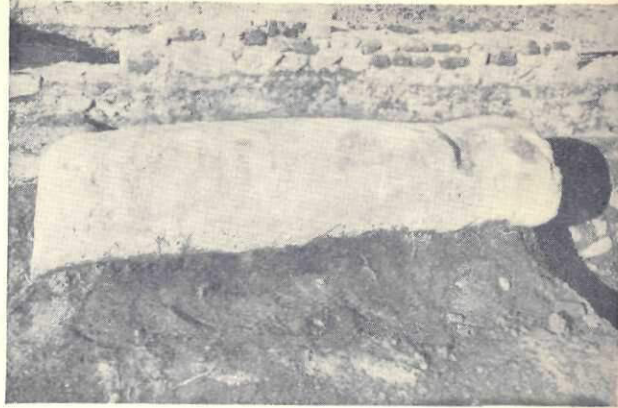

Fig. 27—Unul din marile trunchiuri de columnă dela praetoriul lui Traian

plică prin faptul că făcea parte, ca și coresponden-
tul lui de pe malul Jugoslav, din ansamblul podu-
lui, în care Apollodor a ținut să lase, ca și în forul
și columna lui Traian din Roma, monumente de
glorificare a unei epoci, în care vulturul legionar
ducea cu sine la marginile imperiului, odată cu spa-
da virtuții neînfrânate, și flamura celui mai intraripat
avânt de cultură și de civilizație. Această măreție
de construcție concorda și cu însemnătatea strate-
gică a locului, care devine bază principală de ope-
rații în al doilea războiu dacic. Petersen pare a a-
vea dreptate când localizează în regiunea Drubetei
și scenele XCIII—XCVII de pe columnă, în care
Decebal, după capturarea lui Longinus și desființa-
rea garnizoanei romane de la Sarmizegetuza, atacă
o cetate și fortificații romane, hotărât să arunce
peste Dunăre pe
cotropitori, salvați
numai prin apa-
riția neașteptată a
lui Traian ¹⁾. Un
argument pentru
această localizare
il găsește Petersen
și în relieful din
villa Medici, re-
prezentând un dac
pileat care trece
Dunărea înot pe
un cal sforăitor,
lângă podul lui
Apololdor, frag-
ment din marele
relief cu victoriile
lui Traian ²⁾. Du-
pă respingerea vi-
guroasei ofensive a lui Decebal din vara anului
105, Traian în toamna acestui an a trebuit să se
mulțumească cu pregătirea campaniei ce avea să

Fig. 28. (1)—Inscripția funerară a lui Marcus Arrius Saturninus, din sec. II d. Hr., folosită ca material de construcție în sec. IV.

înceapă în primăvara viitoare, asigurându-și în pri-
mul rând drumurile pe care să ajungă din nou la
Sarmizegetuza, îndrumând din Drubeta armata pe
două căi diferite cu acelaș obiectiv, capitala rege-
lui dac. În orașul, cu teatru de lemn și clădire cu
colnadă, înfățișat în scena C pe columna Traiană,
Cihorius vede Drubeta, ca locul cel mai indicat
pentru cartierul de iarnă al lui Traian ³⁾, Petersen
vede Pontes. Castelul Pontes este mai mic ca Dru-
beta; săpăturile ce s'ar face acolo ar da la iveală,
credem, un castru Traianic (pe lângă transformă-
rile de mai târziu), în acelaș stil și de aceeaș stră-
lucire ca la Drubeta. Scena C care înfățișează
soldați înaintând din portalul podu ui, după ce l-au
trecut, venind de pe malul drept, nu poate în nici
un caz hotări asupra întrebării unde a fost reședința
lui Traian în iar-
na 105, 106/ la ca-
pătul sudic, sau la
cel nordic al podu-
lui. Pentru noi este
de ajuns a ști că
la această unitate
minunată arhitec-
tonică, podul lui
Apollodor cu ca-
petele lui, a iernat
mare împărat. Pe-
tersen mai vede în
cele două castele
din scena CI (care
reprezintă un co-
mandant în capul
legionarilor, ieșind
din portalul împo-
dosit cu trofee

și trecând peste un podeț de lemn), castelele repro-
duse de Marsigli sub fig. XXXII și XXX (Danu-
bius II), ambele la Turnu Severin; din acestea, cel

¹⁾ Petersen I. c. II p. 47—54.

²⁾ Petersen I. c. p. 67—68.

³⁾ Cihorius. Die Reliefs der Trajanssäule III Text — Band p. 142—153.

mare, castrametatio, ¹⁾ ar fi fost castrul de concentrare și de plecare pe căi opuse a celor două armate ²⁾.

Așa dar, ca și podul, castrul Drubeta, în forma construită de Apollodor, n'a scăpat distrugerii îndată după moartea lui Traian. Și dacă distrugerea podului s'a putut atribui invidiei lui Hadrian, această pornire nu poate rămâne ca explicație a distrugerii castrului, cari apărau nu numai noua provincie, ci și pe cele vechi vecine, între cari Moesia Superioară. Mai curând înțelegem că dușmanii, rămași neimpăcați în sufletul lor, profitând de schimbarea de domnie, au dat iureșul asupra garnizoanelor romane, ca Decebal între primele două campanii și înaintea anului decisiv de războiu, în 105.

Se știe ³⁾ că în chiar toamna anului suirii sale pe tron, 117, Hadrian a avut de respins la Dunăre atacul Roxolanilor și Iazigilor Metanaști, aceștia așe-

Fig. 28 (2)

Inscripția funerară a lui Val, Alex, Suator consular din leg. V Mac

zați în basinul mijlociu și inferior al Tisei, ca o pană înaintată între Panonia și Dacia. Trebuie să vedem în acest atac și în distrugerile năpraznice ca ce e de la Drubeta, setea răzbunării și nădejdea liberării Dacilor, supuși și liberi, aliați cu Iazigii și Roxolanii. După această pustiire din castrul Drubeta n'au rămas dela Traian, pentru reconstruirile viitoare, decât zidurile de înconjur cu turnurile lor interioare, iar în lăuntrul cetății fundațiile, și materialele doborâte cari vor intra în noui ziduri. Distrugerea a trebuit să fie așa de radicală, că reconstruirea nu s'a mai putut face în același stil și cu același lux de artă și materiale. Hadrian păstrează însă dispozitivul general al castrului, folosind aceleași ziduri de înconjur, cu aceleași porți și turnuri, aceleași drumuri interioare, negreșit nu cu porticurile ce împodobeau calea principală și poate și cea praetorie; el va fi adăugat la cele 3 porți mai

¹⁾ Vd mai sus p. 447—448. Să nu se confunde nici unul din aceste 2 castru cari sunt tot la T.-Severin, cu castrul cap de pod pe care-l descriem.

²⁾ Petersen l. c. II p. 83.

³⁾ Spart. Hadr. 5 sq.

expuse atacului dușman de cât poarta praetorie dinspre Dunăre, turnurile mari dreptunghiulare exterioare care le închid în toată lățimea lor, socotită și cu turnurile interioare; aceasta se deduce din materialele construcțiilor epocii lui Traian, între care fragmente de columne, întrebuințate la aceste turnuri ⁴⁾.

Cel mai frumos lucru ce l-am dori ar fi să adunăm luminițele trecutului păstrate în monumentele

Fig. 29.—Inscripția funerară a lui Marcus Valerius Longinus, din sec. II d. Hr. folosită ca material de construcție în sec. IV și din nou în sec. VI.

Drubetei și cu e'le să scoatem din întunerecul în care a căzut, viața unuia din cele mai strălucite orașe ale Daciei romane. La aceasta ne ajută și rășnița, ulcica, opaițul, fiola de parfum, chipul sculptat sau turnat, vârful de lance; dar nemăsurată lumină ne aruncă cuvântul scris, care ne deslușește atâtea rosturi ale vieții și materiale și sufletești a societăților de mult stinse. Și dacă luminații vremurilor de atunci au fost și sgârșiți și fără noroc cu scrisul de cronici, ceea ce s'a scris pe piatră, pe metal și pe lut ars, din fala, credința și toată viața omului, a avut mai mult noroc de traiu pentru vremurile viitoare. Drubetani au scris în acest chip din urmă mult, la ei acasă și pe drumurile pe unde au călătorit și s'au stins, și acest scris adunat zi de zi readuce la lumină o viață așa de demult apusă.

⁴⁾ Asupra celorlalte construcții din castru cu fundații din epoca Traiană, aceleași folosite cel puțin în parte și de Hadrian, ne limităm deocamdată la indicațiunile planului anexat, pe care-l considerăm provizoriu.

Fig. 30.—Fragment de monument funerar al unei autohtone

Municipiile își aveau quaestorii, aedilii și magistrații superiori, un fel de consuli ¹⁾, apoi un parlament, consiliul decurionilor; drepturi superioare, egale cu ale cetățenilor din Roma, le dobândeau trecând la rangul de *Coloniae*; cu prosperitatea cetățenilor și orașelor se ridicau și se înmulțeau temple, altare, bazilici, teatre, foruri, porturi; se alcătuiau asociații de meșteșugari, neguțători și întreprinderi de tot felul; se ridicau monumente împăraților și cetățenilor binefăcători; iar la marginea drumurilor înfloreau monumentele iubirii și datoriei de pietate a celor rămași, pentru cei duși. Toate acestea le aflăm pentru Drubeta din monumentele ei și mai aflăm și multe unități militare cari în castrul de aici statornic au lucrat, au luptat și au păzit, lăsându-și numele pietății noastre.

¹⁾ Duumviri, sau quattuorviri jure dicundo.

Fig. 31.—Stampilă pe cărămidă: L(egio), V. M(acedonica)

Așa lui *Marcus Arrius Saturninus*, care moare la 16 ani, dar care fusese *decurion*, membru al consiliului Municipiului Drubeta, (fig. 28—1) având această cinste negreșit prin nașterea și situația lui materială, îi ridică monument sora lui, care-l moștenește, arătând că face aceasta și după voința exprimată prin testament ²⁾. În așa de puține cuvinte se cuprinde o întreagă organizare de viață civilizată. Această demnitate de *decurion* era foarte prețuită și familiile nu uitau s'o scrie pe piatra de mormânt a celor ce au avut-o, chiar când muriau pe alte meleaguri. Așa cu *Aurelius Longinus*, *decurio coloniae Drob (etensis)*, care moare la Tragurium pe Adriatică, lângă Saloniae, dus acolo probabil după comerț ³⁾; tot așa cu *Publius Aelius Strenus*, murind în Apulum (Alba Iulia), după ce fusese *decurion*

Fig. 32.—Piatră de mormânt a Iuliei Philumena

al coloniei Drobeta, augur al Col. Apulum, sacerdot la altarul împăratului, augur și *Duumvir* în Col. Sarmizegetuza, — bărbat căruia i se mai însușește și demnitatea de *patron* al colegiilor meșteșugurilor, *postăvarilor* și *corăbierilor*, precum și înalta situație de *arendaș* al pășunilor, *salinelor* și al *târgurilor* ⁴⁾. În sumarul vieții unui singur om avem sumarul vieții sociale din marile orașe ale Daciei.

A primă distincțiune de la acest parlament orașenesc, *ordo decurionum*, era iarăși o onoare care se însemna pe piatra de mormânt. Așa fac *Marcus*

²⁾ Juxta voluntate testamenti facendum curavit. Vd Dacia III Le Castellum de Drube'a.

³⁾ C. I. L. III 2769. vd. V. Cristescu. Viața economică a Daciei Romane p. 124.

⁴⁾ C. I. L. III 1209.

Victorinus Lanio și Victoria Gemina pentru fiul lor Marcus Valerius Longinus, mort la 23 de ani, care fusese medic al legiunei VII Claudia și distins cu decorațiuni decurionale de „prea strălucit ordin (senat) al Municipiului lui Hadrian Drobeta” (fig. 29).

Un decurion al Municipiului Drubeta, *L. Iulius Bassus*, cetățean roman din tribul Sergia, e ucis la vârsta de 40 ani de tâlhari și îngropat de frate, *Iul. Valerianus și 2 fii, Iul. Iulianus și Bassus*²⁾. Poate că acesta din urmă să fie veteranul legiunei V Macedonice, Iulius Bassus, care murind la 66 ani, 10 luni, și 16 zile e înmormântat de libertul și totodată moștenitorul lui, *Iul. Helpizon*³⁾.

Organizare ca cea orășenească, în mic, o aveau *colegiile meșteșugarilor cu decurioni*, având și *imaginiferi și steaguri (vexillarii)*, cari scoteau chipul împăratului și steagurile la diferite solemnități.

Un document⁴⁾ trist avem în Severin în marele paralelipiped de piatră, cu fața lucrată în chip de templu, unde *Iulia Vivenia*, punându-și, de vie, și numele ei după al soțului *Iul. Herculanus, decurion al colegiului meșterilor (scola fabrum) și imaginifer* înșiră apoi pe ceilalți membri ai familiei morți:

Fig. 33.—Stampila pe cărămidă: Leg(io) III F(avia) F(elix)

fiul *Iul. Marcianus, imaginifer, Aur. Iulius, soldat în cohorta I de săgetași și imaginifer, fiul Iul. Marcellinus, Vexillar*⁵⁾ al aceluiaș colegiu, și încă 2 fice și o nepoată moarte la 14, 9 și 4 ani, — ceia ce ne face să gândim sau la o boală incurabilă în familie, sau la o molimă căreia poate și medici, ca cel de sus, nu-i vor fi putut găsi leac. Din acest document d-l V. Cristescu⁶⁾ deduce că la Dru-

1) C. I. L. III 142169 este una din cele 9 pietre funerare zidite la Castrul Drubeta în turnul rotund al lui Justinian.

2) C. I. L. III 1579 găsită la Mehadia. Un alt demnitar al Municip. Drobetei ucis de tâlhari, P. Ael. Ariortus fost IV vir an. Ibid. 1559=8009. O fiică ucisă de tâlhari, autohtonă după numele părinților, vd. C. I. L. III 1585, găsită în Zegaia, lângă gara Palota (fig. 51).

Pentru alți decurioni ai Mun. Drobeta ibidem 8129, 6309, 1570, 1580, 2679.

3) C. I. L. III. 142165.

4) C. I. L. III 1583=8018. Monumentul se află, ca cele mai multe aici citate, la Muzeul regional din T.-Severin. Ca document pentru colegii miliare de meșteșugari vd V. Cristescu l. c. p. 79. 84. 85. 87. 90.

5) l. c. p. 90, *Vexillarii* ducneau steagul propriu zis, iar *imaginiferi* chipul împăratului.

6) Ibid. p. 90.

Fig. 34.—Stampila pe cărămidă: Leg(io) VII C(Claudia) (Pia) F(idelis)

beta a fost un centru de fabricare și reparare a armelor și mașinilor de războiu.

Dar și *negustori și alți bogătași* din felurite întreprinderi, fără să fi avut mari demnități orășenești sau de bresle, și-au lăsat numele pe pietrele de mormânt. Așa este *Primus Aelius Ionicus Negotiator*, căruia soția *Iulia Priscilla* și fiul *Ael. Iulianus*, moștenitori, îi ridică monumentul pr'n îngrijirea libertului *Ael. Primitivus*⁷⁾. Tot așa *Asclepius Asclepiadis Patronus*, care pune piatra la mormântul soției *Asclepia Chrona*⁸⁾, și *Phi etus Iulius Rufinus* care înmormântează pe soția lui *Iulia Philumene*, moartă la 30 ani (fig. 32). Tot o familie de oameni înstăriți, însă autohtoni, ne relevă monumentul funerar ce reproducem aci (fig. 30) reprezentând o femeie îmbrăcată într'o bundă ce-i cade până sub genunchi, aducând pr'nos la un trepid ce susține un vas de metal cu două toarte.

Elementul militar revine și mai des în inscripțiuni, atât ca persoane, în monumente funerare, cât și ca unități, în monumente comemorative, onorifice, pe cărămizile lucrate de e'e etc. Cea mai des revine *Legiunea V. Macedonică*. Așa, soția *Aurelia Calpurne* și socrul *Caius Valerius Mercurialis (greci*

7) C. I. L. III 142161¹¹, tot dintre cele 9 pietre funerare din turnul rotund al Castrului.

8) C. I. L. 14216¹³.

Fig. 35.—Stampila pe cărămidă: Coh(ors) I C(retum)

Fig. 36 (1).--Stampilă pe cărămidă: Coh(ors). I. Sag(ittariorum) M(illiaria)

romanizați) ridică monument lui *C. Val. Victorinus, veteran al leg. V Mac.*, care fusese atașat pe lângă tribunalul militar (ca *beneficiarius*) ¹⁾.

Altă soție, *Ulpia Marcellina*, scrie epitaful lui *C. Iul. Melcidianus*, veteran, fost beneficiar pe lângă comandantul de rang consular al aceleiași legiuni ²⁾. Veteranului din aceeași legiune *Iul. Bassus* îi face monumentul libertul, care-i este și moștenitor, *Iulius Helpion (grec)* ³⁾. Numele acestei legiuni se întâlnește mai des decât al tuturor pe cărămizile de toate dimensiunile și cu stampile de tot soiul (*una in fig. 31*) ⁴⁾.

Din legiunea *IV Flavia Felix* a fost *Iulius Strato*, *centurion* al acestei legiuni, care împreună cu soția lui, *Aelia Audacta*, pune piatra pe mormânt fiicei lor *Iulia Grata* ⁵⁾. Această legiune lasă numele și pe cărămizi lucrate de ea ⁶⁾, (*fig. 33*).

Medic al legiunii *VII Claudia Pia Fidelis* a fost *Longinus* ⁷⁾ de care am vorbit mai sus; și această legiune își lasă aici numele pe multe țigle și cărămizi variate, unele de mari construcții (*fig. 34*) ⁸⁾.

Legiunea XIII Gemina, ale cărei cărămizi le gă-

sim în *Mehadia* ⁹⁾ *Orșova* ¹⁰⁾ *Cladova* ¹¹⁾, și-a lăsat și în Severin numele, întâiu prin *cohortele II Hispanorum și I Cretum* (*fig. 35*) cari i-au aparținut și cari au lucrat la construcția podului ¹²⁾; o cărămidă încă inedită, cu stampila de epocă târzie a acestei legiuni, anume de când după părăsirea Daciei a staționat în *Dacia Ripensis*, cu un detașament chiar la *Aegeta* ¹³⁾, am găsit-o în Castrul *Drubeta*, în săpăturile din 1929.

Legiunea I Italică, tovarășe de lagăr cu a *XIII Gemina* numai câțiva ani după cucerirea Daciei ¹⁴⁾, a lăsat și la *Drubeta* cărămizi cu stampila ei ¹⁵⁾.

Unități mai mici, *cohorte* de pedestrași și escadroane (*alae*) de cavalerie ca detașamente ale legiunilor, întâlnim mai multe în *Drubeta*. Așa din trupele auxiliare ale leg. *XIII gemina* avem *cohortele: I Cre(tum), II Hispanorum* ¹⁶⁾, mai sus amintite și *V Gallorum*. În aceasta din urmă a luptat bă-

Fig. 36 (2)—Vârf de lance de fier.

trânul veteran, mort la vârsta de 86 ani, *P. Ael. Diophantus*, pe care-l înmormântează fiica *Aelia Ammis* și liberta *Aelia Eutychia*, împreună moștenitoare ¹⁷⁾.

Din *Cohorta III Campestris* a făcut parte *Licaius al lui Vinens* (fiu) care făcându-și slujba mi-

⁹⁾ C. I. L. III 1629.

¹⁰⁾ ibidem 8064.

¹¹⁾ Arch. Epigr. Mitt. XIX 1896. Tocilescu: Neue Inschriften aus Rumänien No. 83.

¹²⁾ Aschbach. l. c. p. 19 și 20.

¹³⁾ Notița Dign. Imp. în Aschbach l. c. p. 10.

¹⁴⁾ C. I. L. III p. 256 la No. 1628.

¹⁵⁾ Ibidem No. 8072.

¹⁶⁾ Vol. Dacia III l. c.; Aschbach l. c. p. 19.

¹⁷⁾ Ibidem No. 14216^d.

Fig. 37.—Stampilă pe caramida: Coh(ors) III Brit(tonum)

litară 19 ani, a fost înmormântat, numai după 40 de ani de viață, de moștenitorii lui, sigur foști sclavi, *Linda și Severus*¹⁾. Tot în această cohortă și-a condus centuria, *centurionul P. Aelius Papirianus*, care-și îngroapă soția, moartă la 17 ani, *Valeria Gemina*²⁾.

Ala Claudia (Nova), poate aceeași cu *Ala I Claudia Gallorum*³⁾ ne-a lăsat pe unul din *decurionii ei*, *C. Iulius Verecundus* căruia îi face monumentul, din banii săi, amicul și moștenitorul lui, *Claudius Longinus*.

O cohortă, care a stat și sigur a luptat mult în Drubeta este *Cohors I Sagittariorum*. Un soldat al ei mort la 30 de ani, care era și imaginifer al colegiului de meșteri, *Aur. Iulius*, l'am întâlnit mai sus în

Fig. 38.—Placă de marmură cu decorațiune de plante stilizate ieșind dintr'un vas ornamental

inscripția lui *Herculanus*, probabil socrul lui, *decurion și imaginifer al aceluiaș colegiu*⁴⁾. Această cohortă cu numele de *Milliaria gordiana*, ridică un altar zeului pe care-l simțeau pășind la răsboiu în

¹⁾ Ibidem 14216⁸.

²⁾ Ibidem 14216¹⁰.

³⁾ Tocilescu Arch. Ep. Mitt XIX 1896 l. c. la No. 74: C. I. L. III 14216⁷. Aceste 4 din urmă pietre funerare în turnul rotund din Castrul Drubeta.

⁴⁾ C. I. L. III 1853, adusă dela schitul Topolnița, sub Grădeț, la 20 km. la Nord de T.-Svereni, acum la muzeul regional.

Fig. 39.—Bloc de marmură lucrat în vederea unui altar, dar care n'a avut parte a fi folosit.

fruntea lor, lui *Mars gradivus*⁵⁾. Tot ea ridică un mare monument epigrafic *împăratului gordian III*, pus pe tron ca copil de circa 14 ani, care totuși bine sfătuit și condus de energicul său socru *Timesitheus*, între alte fapte de bruvură, biruește pe *Sarmați și pe Goți*, prelungind cu aceasta viața romană în Dacia. Dar când, după 7 ani de domnie, fu ucis

⁵⁾ Ibidem 6279. Ocest monument, fost înainte de 1910 în grădina publică din T.-Severin, a dispărut înainte de a se fi transportat monumentele aflate acolo la Liceul Traian și apoi la Internatul liceului, unde este acum muzeul regional.

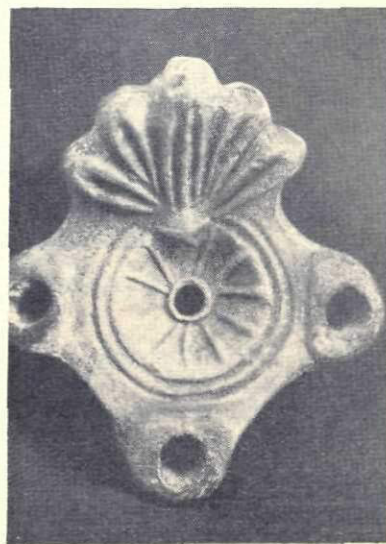

Fig. 40.—Candelă de teracotă cu 3 lumini

de garda lui pretoriană din îndemnul noului ei prefect, Philippus, aceiași soldați cari-l proslăviseră ca pe un zeu în monumentul ridicat, cohorta declarându-se închinată puterii divine și majestății lui (*devota numini majestatique eius*), îi șterg acum numele de pe monument și își șterge și cohorta cognomenul de gordiana ¹⁾ (fig. 46).

Aceeaș cohortă, nu numai alunga pe cai juți, cu săgeți fulgerătoare, pe dușmanii Sarmati, Goți și alții cari căutând orașe și pământ bogat în pradă, începuseră să scondue temelii-le marelui imperiu; tot ea da meșteri a tot ce le trebuia pentru ech'părea și adăpostul lor. Dacă în inscripțiunea de mai sus a lui Iul. Herculanus vedem pe soldatul acestei c o h o r t e *Aurelius Iulius, membru al colegiului de meșteri*, trebuie să înțelegem că meșteșugul lor nu era limitat la o ramură; ei își făceau arcele, băteau sau turnau

săgețile, construiau locuințele și întăriturile, ca dulgheri, cărămidari și zidari. Parte din săgețile și alte arme găsite în Drubeta trebuie să fie ieșite din atelierele lor, precum din cuptoarele lor au ieșit cărămizile, din cari un număr redus le poartă stampila ²⁾ (fig. 36 ¹⁻²⁾).

O altă cohortă pe care o citim pe cărămizile Drubetei este: *III Brittonum* ³⁾ (fig. 37).

Am rechemat a-

¹⁾ Dacia III l. c. Dăm aci inscripțiunea: [Imp(erator) Caes(ari). [M(arco). Ant(onino). gordiano]. Aug(usto). Pontif(ici). Maximo. Trib(unicia). Pot(estate). Co(n)s(uli) P(atrici). P(atriciae). Pro Co(n)s(uli). Coh(ors). I. Sag(it ariorum). [gordiana]. Milliaria. Equi ata. Devota. Numini Majest(ate) eius.

²⁾ C. I. L. III 8074²³. Tocilescu Arch. Ep. Mitt l. c. la No. 82; Dacia III l. c.

³⁾ C. I. L. III 8076²⁰ și Dacia III l. c.

cest lung front de demnitari, de personajii de mari întreprinderi comerciale și industriale, de mai mici fermieri, negustori și meșteșugari, de șefi militari și simpli soldați, ca din câteva note lăsate scrise alături de numele lor și din lucrul mâinilor lor găsit lângă oasele lor, să ne răsără și întreaga complexitate a vieții orășenești romane în regiunea Drubetei, ca și ceiace rămâne veșnic în sufletul omului în orice timp și în orice loc s'ar afla, dureri și bucurii,

umilință și fa'ă, înfrângere și isbândă, devotament și cinism. Și multe se citesc din șiragul nostru de nume, multe cari sporesc lumina asupra acestui furnicar ce a m'șunat așa de activ, așa de avântat și de sbuciumat la Drubeta de pe la anul 100, până târziu și după ce Roma nu mai era a Romanilor și a împăraților romani. Nume de Daci îmbrăcate în haina romană, împere-

chiate cu nume romane până ce să adopte în întregime pe acelea ale puternicului și lumina-tului popor cuceritor; lume multă ca la un bălcium mare, venită din toate părțile pământului roman și de dincolo de el: Syrieni, Greci, Dalmați, Gali, Spanioi, Britani, ne mai socotind pe Italieni, adevărați Romani, aduși de dorința lor de pro-copseală, sau din porunca stăpânirii; unii stând locului,

alții cutreerând toată Dacia și tot imperiul roman. Pe podul dela Drubeta și, după distrugerea lui, pe luntrele ce-au săltat aci veacuri în slujba drumurilor mu te ce se încrucișau la acest mare vad, ⁴⁾ s'a purtat din Dacia aur, grâu, miere, sare, lemn, lână,

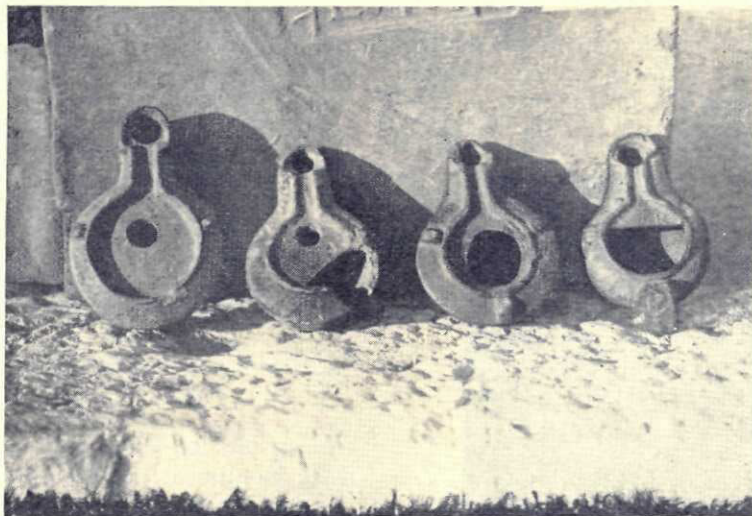

Fig. 41.—Patru candelile de teracotă cu câte o lumină

Fig. 42.—Fundul celor 4 candelile de mai sus cu stampilele fabricanților: Fortis, Iuli, Cassii, Ianuarii.

⁴⁾ Vd. pe lângă cele expuse de noi în introducere, și admirabilul Studiu al d-lui V. Cristescu, *Viața economică a Daciei Romane*, p. 124—129.

piei, sclavi, soldați și toate câte vor fi mai fost de folos altor țări din bogata Dacie, ca să ne vie în schimb, în primul rând guvernatori și comandanți, cu oștile lor de slujbași și de soldați, cari să ție rânduială, să adune și să trimită, să dreagă drumurile și să le înmulțească, să scormonească și să muncească mai cu socoteală, mai frumcs, să clădească și să c'ivilizeze, să iubească și să se conto-pească cu pământul și cu pământeni. Ce mai venea prin vadul Drubetei din afară? Cam ce aducem noi acum: lucruri de găteală, dar și unelte de putere superioară, iar pentru oameni cu gusturi subțiri, și din produsele pe cari azi le numim coloniale.

Din mâna localnicilor, și la început mai ales din aceia a meșterilor veniți din afară, au ieșit nu numai produsele primitive de uz popular, dar și lucruri subțiri cu linii precise, până la formele de valoare artistică. Aceasta o deducem mai ales din ce'ace s'a cioplit în piatră în Drubeta. Meșterii podului lui Apollodor au lăsat aici ucenici pe lângă cari, după vremuri și cerințe, vor mai fi veniți și alți meșteri din sudul și apusul de înaintată civilizație și cultură. Ei au cioplit bogăția, încă necunoscută de cât în mică dar impresionantă parte, de pietre cu chenare înfiorite, cu slove săpate în forme impecabile, statui de împărătese, de demnitari, lucrute, în cea mai mare parte, nu în marmoră străină, ci în calcarul dur, care după daltă rămâne luciu și plin, scos din carierele vecine de la Gura Văii și Bresnița. O vizită în Muzeul Regiunii Porților de Fier din T.-Severin este mai mult decât edificatoare asupra acurateții și simțului artistic cu care s'a lucrat aci, de când a venit Apollodor cu legiunea lui de meșteri până aproape de mijlocul veacului al treilea. Spre a ilustra cele afirmate dăm, pe lângă cele văzute, un monument de marmoră, pregătit în atelier, poate în vederea unui altar, dar rămas nesfârșit (fig. 39) și un fragment de placă de marmură cu ornamente florale (fig. 38) ¹⁾. Așa și

cu teracota: au fost aci nu numai cărămidari, al căror lucru îți lasă impresiunea că au topit pământul și l'au turnat cum se toarnă metalul. (Faptul că se găsește și câte o cărămidă cu stampila Diernei ²⁾, Orșova de azi, nu este o indicație de import, ci mai curând de lucrători veniți de acolo cu o stampilă rămasă asupra lor, cum poate fi cazul

Fig. 43.—Fragment de vas cilindric scund de terra sigillata

și cu stampila D(e) R(e) P(ubli)ca Aquis ³⁾ găsită tot în Severin). Se fabricau în Drubeta și vase de o factură mai îngrijită; în aceasta aveam o veche tradiție locală din neo- și eneolitic de care vorbește bogata colecție a muzeului ⁴⁾ regional, și în mod firesc se împreunau și aci modele și tehnică nouă, sudică și apusană.

Tiparul de lampă dela Resca (Romula), aflat în Muzeul Dr. Istrate-Capșa din T.-Severin ⁵⁾, ne indică această industrie în Dacia Malvensis (Oltenia). Drubeta ne-a dat un altfel de tipar, anume de figurină ⁶⁾. Din săpăturile dela Castru și din preajma lui au ieșit figurine de teracotă și de metal, candelare variate (fig. 40—42), unele cu reliefuri sau cu firma fabricantului: *Fortis, Flavi(i), Cassi(i), Ianuari(.), Uri, Agilis F., C. Dessi, etc.* ⁷⁾. Parte din acestea sunt însă de import ca și unele vase colorate în roșu luciu, perfect lustruite, cu reliefuri aplicate, așa numite terra sigillata, cum este exemplarul ce reproducem (fig. 43). Vasele mari, amfore, în cari se importa untdelemn și poate și vin, erau străine. De acestea avem două înalte de 1 m. (fig. 44) din multele din care

Fig. 44.—Două amfore din Drubeta (a) și din Crivina-Mehedinți (b)

²⁾ V. Pârvan, *Dacia Malvensis* p. 12.

³⁾ Cărămidă groasă de 9 cm., găsită în T.-Severin la „Moara de foc”, donată muzeului nostru de N. D. Spineanu; inedită.

⁴⁾ Dacia I Al. Bărcăcilă, *Antiquités pré-et protohistoriques des environs de T.-Severin*.

⁵⁾ V. Christescu l. c. p. 72.

⁶⁾ *Ibidem* p. 73—74 și pl. VI fig. 1, aflat în muzeul regional, provenind din Castrul Drubeta. Acest tipar dă o figurină feminină cu o fustă încrețită și strânsă la mijloc. 8076.2, 11 e, 16 i.

⁷⁾ Dacia III l. c.; V. Christescu l. c. p. 72; C. I. L. III

¹⁾ Ambele inedite ieșite din ultimele noastre săpături.

ne-au rămas numai cioburi. Mănușile stampilate la unele din aceste amfore, cu numele fabricanților greci, ne vorbesc de orașele grecești din cari au venit pe calea apei, deci prin mijlocirea orașelor Pontice. Stampile de acestea aflate în Drubeta dau numele: *παυλος* (Paulus) și *Πρωλα* ²⁾.

Pe lângă celelalte îndeletniciri în Drubeta a trebuit să existe și un șantier naval, întrucât a fost cel mai însemnat oraș de port la Dunăre, din Dacia Malvensis, punct de legătură între două mari linii vamale (limesul Alutan și linia Sarmizegetuza-Dierna), păstrat și după ce restul Daciei a fost părăsit ²⁾.

Fig. 45.—Inscripția monumentului ridicat de Municipiul Drubeta împăratului Antonin Fiul

Un colegiu de Navicularii aici încă n'a ieșit la lumină, așa cum s'a vădit mai sus la Viminacium și tocmai jos la Axiopolis (Hinog, lângă Cernavodă), acest din urmă colegiu întrunind *nauti universi Danubii* (corăbieri ai întregului curs dunărean).

Acest tablou de viață ni se luminează pentru Drubeta din înșirarea de nume și de lucruri păstrate după mai mult de un mileniu și jumătate dela stingerea ei. Dar tabloul nu este încă întreg. Vom căuta să-i luminăm încă două aspecte: *cultul împăraților* și *cultul zeilor*.

Cultul stăpânilor Romei este de veche tradiție, origina lui confundându-se cu aceia a începuturilor cetății eterne, cu învăluirea în nouri a lui Romulus și ridicarea lui în Olimp. Lui August, în viață fiind, i se ridicau altare în provincii alături de zeita Roma (*ara Romae et Augusti*); colegii speciale de preoți (*sodales Augustales*) îngrijeau în orașele imperiului de cultul Împăratului. La Drubeta au rămas, din multele câte se vor fi succedat, câteva monumente de preamărire a împăraților, ridicate fie de comună, fie de unități militare. Intre acestea, cel mai vechiu păstrat este acela pe care Drubeta, după hotărârea Decurionilor, îl ridică împăratului Antonin Piul (fig. 45) ³⁾ fiu al divului Hadrian, nepot al divului Traian, strănepot al divului Nerva, în al 8-lea an de domnie, când pentru a 4-a oară a primit și titlul de Consul, adică în anul 145 d. Hr.

Aceasta este inscripția care, după lectura lui Hirschfeld și Tocilescu ⁴⁾, ar dovedi că Drubeta a fost *municipiul roman din epoca Flaviiilor* (Vespasian, Titus, Domițian), ma'ul stâng al Dunării fiind cu mult înainte de Traian în stăpânire romană. Granița nordică a imperiului, spre Dacia, ar fi fost însemnată cu *Brazda lui Novac*, numită și calea lui Traian, val gigantic, urmărit de Tocilescu aproape pe jos, pe o distanță de mai bine de 700 km., plecând dela Hinova pe Dunăre, la est de Severin, sfârșindu-se la sud de Brăila și despărțind regiunea de șes de cea de munte ⁵⁾. Cu toate că un pod statornic ca cel dela Drubeta n'a putut fi construit decât pe teritoriul definitiv roman, lipsind alte documente, s'a propus lectura *Ae(lii) Hadriani*, în loc de *Fl(avii) Hadriani*. Dar, cum arată Tocilescu în C. I. L. și cum se vede din reproducerea alăturată (fig. 45) inscripțiunea este „ita evanida ut de locis difficilioribus iudicari non possit” ⁶⁾.

Un alt împărat, pe care după moarte l-au cinstit Drubetani, este *Marcu Aureliu*. În bazilica descoperită de noi în grădina liceului Traian, am găsit inscripțiunea monumentului ridicat de municipiul Drubeta *Divului Marcus Antoninus Pius*, tatăl Imp. M. Aurelius Commodus, probabil chiar în

³⁾ C. I. L. III 1581 = 8017; se află la Muzeul regional din T-Severin.

⁴⁾ C. I. L. p. 250—251, c'tind ultimele 3 rânduri: Res Publica Mun(icipii) Fl(avii) Hadriani Drobet(ensis) Dec(creto) Dec(curionum).

⁵⁾ Tocilescu: Mon. Epigr. și Sculpt. p. 105 și Fouilles et recherches arch. p. 116 sqq.

⁶⁾ C. I. L. III p. 250—251. Vd. și V. Pârvan, *Getica* p. 121.

¹⁾ Dacia III I. c. altele cu aceeași stampilă *ρωλα* le-am găsit tot în castrul Drubeta în săpăturile din 1929.

²⁾ V. Cristescu I. c. p. 109, 122, 124.

anul morții lui, 180. ¹⁾ Dar după moartea lui Commodus, a cărui memorie este osândită de Senatul, i se șterge acestuia și numele de pe 4 rânduri din monument, lăsându-se numai numele veneratului tată. Într-o altă bazilică ce am descoperit la Turnul lui Sever din T.-Severin, înaintea unei mese de zid din colțul sud-estic, servindu-i ca platformă, a ieșit la iveală marea lespede de calcar de 1.16/0.87/0.27 m. în care se citește cum Drubeta, acum ridicată dela rangul de municipiu la cel de Colonie și purtând numele împăratului care i-a făcut această cinste, *Septimiu Sever*, ridică un monument împăratului *Caracalla*, numit în inscripțiune *M(arcus) Aurelius Antoninus Aug.*, fiu al lui *Septimius Severus*, nepot al divului *M. Aurelius*, strănepot al divului *Hadrianus*, *Traianus*, *Nerva*. ²⁾ Aci, ca și la monumentul ridicat lui *Antonin Piul*, observăm grija pioșilor cinstitori de a încadra pe împărat în seria întreagă a divilor dinastiei din care face parte. Monumentul se datează între 9 Mai 198, când *Caracalla* primește titlul de *Augustus* ca coregent al lui *Sept. Sever*, și anul 201, când i se acordă și titlul de *Pius* care lipsește în inscripțiune. ³⁾ Aici orașul nostru purtând numele de *Col(onia) Sept(imia) Dr(obetia)*, urmează că a urcat această treaptă de Colonie între 193, data suirii pe tron a lui *Septimiu Sever* și 201, foarte probabil chiar în 193 când împăratul reorganizează imperiul și în special provinciile, în frunte cu *Dacia*, care „il poate numi al doilea fondator al ei” ⁴⁾.

Am arătat mai sus, vorbind despre *Cohorta I de Săgetași*, monumentul de proslăvire ce i-a ridicat lui *Gordian III* (fig. 46) ca devotată puterii și majestății lui.

Se mai ridicau monumente și pentru sănătatea împăraților. Așa avem unul găsit de *Tocilescu* în castrul *Drubeta* ⁵⁾ ridicat pentru sănătatea împăraților *L. Sept. Severus* și *M. Aurelius Antoninus Augustus* (*Caracalla*, coregent d.n 198) și *P. Sept.*

¹⁾ V. Pârvan: Știri noi din *Dacia Malvensis* p. 2 (40). Un fragment de inscripție (*Dacia III l. c.*) l'am interpretat ca provenind dintr'un alt monument închinat lui *M. Aureliu*, în anul victoriei lui împotriva *Sarmaților*, 175 d. Hr.

²⁾ Al. Bărcăcilă. *Buletinul Comis. Mon. Ist.*, Fasc. 31—1915 p. 141—142; V. Pârvan. *Știri noi din Dacia Malvensis* p. 3 (41) sqq.

³⁾ Pârvan l. c. o datează după titulatura tatălui, între 198—210; dedicația fiind însă pentru *Fiu*, autorul n'ar fi lipsit să puie și acestuia titlul de cinste, *pius*, pe care-l pune la 3 împărați din inscripție, cari l-au purtat.

⁴⁾ V. Pârvan l. c. p. 6 (44). Puține orașe din *Dacia* erau colonii: *Sarmisegetuza* dela *Traian*, *Apulum* (*Alba Iulia*) și *Napoca* (*Cluj*) dela *Marcu Aureliu*, *Potaissa* (*Turda*) și *Dierna* tot dela *Sept. Sever*, ultima după *Drubeta*; despre celelalte 2 orașe mari din *Dacia Malvensis* (*Oltenia*), *Malvum* și *Romula*, avem numai dovezi târzii, pentru primul din anul 230, pentru al 2-lea din 248 (vd. *ibidem* p. 6 sqq).

⁵⁾ C. I. L. III 14216³.

Geta (*Caesar* din 198, *Augustus* din 209). *Altul similar* ⁶⁾ este ridicat aceleorași împărați de procuratorul lor, *Aurelius Heraclius*, *Geta* fiind încă *Caesar* (deci între 198 și 209 când și el devine *Augustus*). Ambele trebuie să fi fost ridicate cu același prilej, unul probabil de decurionii *Drubetei*, celălalt de procuratorul împăraților.

Și în cinstea membrilor familiei imperiale se ridicau monumente. Așa dacă mâna de bronz, în mărime mai mult decât naturală, ce reproducem aci

Fig. 46.—Inscripția monumentului ridicat împăratului *Gordian III* de *Cohors I Sagittariorum Gordiana Milliaria Equitata*

(fig. 15), ne-a rămas din o mare statuă de bronz a unui împărat; dacă tot dela o mare statuă de împărat trebuie să provină fragmentul de bust ce

⁶⁾ Inedit, găsit de noi în castrul *Drubeta* în 1929: [. . .] *Augustorum L. [Sept.] Severi et M. Aure[lii] Anto[nini] et Publico. Septimio. Gete(sic). Caes(ari) sub cura, Aurel(sic). Heracliti. Proc. Auggg. Entyches et Apulensis (servi) Vil(ici) Tabularium. A(. . .) Fecerunt.*

Fig. 47.—Fragment din bustul unei mari statui de marmură (Văzut din față)

reproducem (fig. 47), văzut din față, cu cotul mâinei stânga la dreapta; în schimb frumoasa statuă cu capul pierdut (fig. 48) ne înfățișează desigur o împărăteasă; ținând cu dreapta capătul mantiei ce o înfășură peste umeri (palla), stolla o îmbracă până sub genunchi; sub aceasta o tunică bogată îi cade în cute dese până la tâlpi; în dreapta ține un obiect ¹⁾.

Un fragment de calcar friabil cu cuvintele: (Prin)cipi Ju(ventutis)... Aug(usti filio), adică Principelui tinerimei fiu al Împăratului ²⁾ ne dă o

¹⁾ O altă statuă de femei mai mare ca aceasta, eșiiă tot din castrul Drubeta, se află la muzeul regional.

²⁾ Comunicând-o la Dacia III am atribuit-o lui Hadrian, lui L. Aelius Caesar, sau lui Antonin Piul.

Fig. 49.—Fragment din inscripția monumentului ridicat de Municipiul Drubeta lui Lucius Verus

Fig. 48.—Mare statua femeie de marmură.

părticică dintr'un monument închinat unui membru al familiei imperiale; tot așa marele bloc prismatic (fig. 49) găsit în coșul sudvestic al castrului ne dă o dedicație a decurionilor din Drubeta pentru fiul adoptiv al lui Antonin Piul. Lucius (Aelius Aurelius Commodus) Verus ³⁾.

Documentele ce păstrăm privitor la cultul zeilor vor contribui și ele să arate nu numai furnicărul de lume cu tot felul de credințe cari se încrucișau la acest vad dela podul lui Traian, dar în oarecare măsură și măreția monumentelor religioase.

³⁾ Bul. Comis. Min. Ist. fasc. 32/1915 p. 192 și Dacia III.

Fig. 50.—a) altar militar fără inscripție, b) altarul ridicat Cybelei de Abuccia Claudiana; c) fragmentul de jos din stânga al unui alt altar.

Fig. 51.—Monumentul funerar al unei familii de Daci din Drubeta

Acestea cele dintâiu au trebuit să cadă jertfă, nu numai invaziunilor barbare, dar și noiei credințe creștine, care venind cu concepția superioară a unei singure divinități de esență pur spirituală, doboră în idolii politeismului, pe lângă o concepție inferioară, și monumente de supremă valoare artistică. Din fărâmele rămase se poate totuși încheia imaginea unei vieți pe care în alte forme a creat-o aceeaș nevoie de credință și nădejde, care ridică acum bisericile și crucile la margini de drumuri.

Pridvoarele bisericilor noastre le aveau și ei. Aceasta ne-o spune inscripțiunea pe care a văzut-o, la începutul sec. XVI, în latura turnului Castrului Drubeta, Arhidiaconul Mezerzius din Cluj,

Fig. 52.—Basorelief al Meduzei pe o placă de bronz

Fig. 53.—Jupiter, statueta de bronz, b, și 2 vulturi a. bronz, c. teracotă¹⁾

Fig. 54.—Medalion ce bronz înfățișând pe Jupiter

intemeietorul epigrafiei Daciei¹⁾: *Iulia Maximilla* împlinește făgăduiala făcută pentru o rugăciune primită, ridicând cu banii săi un *portic Marei Mame a Zeilor, Cybele*. Tot o femeie, *Abuccia Claudiana*, ridică aceleași zeițe altarul ce reproducem (fig. 50 b) găsit în Drubeta²⁾.

Din cultul lui Jupiter, regele zeilor, a rămas³⁾ în

¹⁾ C. I. L. III 1582: M. D. M. Iulia Maximilla V. S. L. M. Porticum de suo fecit.

²⁾ C. I. L. III 8016; se află la muzeul regional din T.-Severin.

³⁾ C. I. L. III 8015: I(ovi) O(ptimo) M(aximo) ISMER EX. VISO. V(otum) S(olvit) L(ibens) M(erito).

Fig. 55.—Statuete de zei: a, c. Mercur, bronz; b, Venus, de teracotă

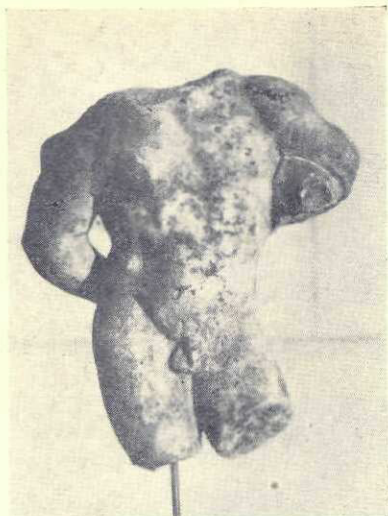

Fig. 56.—Fragment dintr'o statuie de marmoră, înfățișând pe Hercules

Drubeta un modest altar de piatră ridicat de un personaj, fiindcă i s'a cerut aceasta în vis. Prefectul unei cohorte ridică un sanctuar lui *Jupiter și Junonei*¹⁾. Un prețios basorelief reprezintă pe *Jupiter tronând*, cu corpul gol până ă la șolduri, iar de aci până sub genunchi îmbrăcat ca un *himatron*; poartă barbă, pe cap o cunună peste părul retezat la frunte și lăsat în plete pe tâmples, ca la Daci; în dreapta ține un obiect, în stânga, care lipsește, ținea sceptrul, la dreapta lui sus, *bustul Junonei* cu părul împletit lăsat pe tâmples; între ei, ceva mai sus, pasărea lui Jupiter, *acvila*.

¹⁾ C. I. L. III 14216². I. O. M. SAC. IVNONI REG(inae) (I)ul(ius) Val(erius) Emerl. (Prae)fect(us) Co(h).

Fig. 57.—Statuie de bronz înfățișând pe Venus

Fig. 58.—Fragment de sculptură în marmoră reprezentând o capră rezemată de un arbore și un personaj.

Execuția primitivă și felul cum e reprezentat ne indică cultul autohtonilor²⁾.

De o impecabilă execuție artistică este medalionul în bronz găsit de noi în Castrul Drubeta (fig. 53) în care este înfățișat Jupiter cu pletele date peste cap și lăsate pe tâmples, cu mustați viguroase, barbă bogată simetric rânduită în suvițe; ochii și întreaga figură astfel încadrată exprimă puterea senină și suprema inteligență. Intre barbă și rama medalionului este un motiv ornamental vegetal.

De execuție mai puțin îngrijită, dar după un bun

²⁾ Vd. V. Pârvan: Știri nouă din Dacia Malvensis, p. 14 (52); găsit în ogașul Tăbăcarilor de d. Moțica. În timpul războiului a dispărut din Muzeul Regional.

Fig. 59.—Fragment de sculptură în marmoră, reprezentând un pui de panteră.

Fig. 60.—Geniul Municipiului Drubeta înfățișat pe fețele laterale ale altarului, a cărui inscripție o dăm în fig. 62

Fig. 61.—Geniul Municipiului Drubeta, pe fața altarului opusă figurei 60

model, este o altă statueta de bronz, găsită la nord de castru ¹⁾ (fig. 52). Aici zeul este în mișcare, ținând în dreapta mănunchiul de fulgere, în stânga ridicată sceptrul (lipsă), pe brațul stâng sumar reprezentată.

Izolată găsim vulturul lui Jupiter în bronz (fig. 53 a) și în teracotă (fig. 53 c).

Marte și Minerva, ca într'un centru de mari mișcări militare, trebuie să se fi bucurat de un deosebit cult. Pentru primul o dovadă avem în altarul ce i-a închinat Cohorta I de săgetași gordiană ²⁾. Din cultul Minervei avem pe o placă de bronz frumosul baso-relief al Meduzei cu aripi la cap, cu șerpi ce i se împletesc în păr, înodându-se sub bărbie (fig. 52) ³⁾.

În categoria altarelor închinatelor zeilor militari intră micul altar de piatră (fig. 50 a) în care inscripția este înlocuită cu relieful leului sculptat pe fața anterioară. Trei legiuni, dintre cele întâlnite în Drubeta, au leul ca semn distinctiv al steagurilor lor: IV Flavia, V Macedonica, XIII Gemina. Ridicarea altarului nostru se poate atribui unui comandant

sau unei cohorte din leg. V Mac., pe care o întâlnim mai des în epigrafiile și monumentele din Drubeta.

Pe Hercules, ca zeu al forței neînvinse, cu care unii împărați năzuiau să fie identificați, ni l-a dat Drubeta în mai multe exemplare. Reproducem o statueta de marmură (fig. 56) cu capul și picioarele lipsă, cu musculatura proeminentă la piept ca și la brațe; sub brațul stâng strânge un obiect, cel drept este întors pe după spate.

Venus, înfățișând puterea generatoare a întregii naturi, ne apare la Drubeta în mai multe statuete ⁴⁾ din cari dăm două: 1) o teracotă (fig. 55 b) cu părul rotunjit în jurul capului, cu dreapta sprijinindu-și partea stângă a sânelui, dătător de hrană, cu stânga ținând îmbrăcămintea ce-o acoperă de la șolduri până la tălpi; 2) un bronz, care o înfățișează goală, sprijinind cu dreapta o fâșie de îmbrăcămintea ce trece de la sân peste umărul drept și pe spate, spre a se aduna pe șoldul stâng, unde o sprijinește cu mâna stângă; părul se strânge în două cocuri pe creștet și la spate; gata de bae, pare a privi în depărtare (fig. 57).

Mercur, ștăfeta zeilor pentru orice mesagii, dar și zeu al negoțului, sprijinind chiar pe tâlhari, ne apare la Drubeta în 2 statuete de bronz (fig. 56 a. c.), cu aripi la pălărioară, cu punga strânsă în mâna dreaptă, cu caduceul în stânga.

⁴⁾ Una la Muzeul Național din Buc. descrisă de V. Părvan l. c. p. 14 (82); celelalte la muzeul regional din T.-Severin.

¹⁾ În curtea Caselor Polihroniade, Calea Traian, lângă bariera Craiovei.

²⁾ Despre care s'a vorbit mai sus (C. I. L. III 6279). Regretabil că acest monument a dispărut din grădina publică din T.-Severin înainte de a se transporta monumentele de acolo la liceul Traian.

³⁾ Din săpăturile recente, inedit.

Fig. 62.—Inscripția altarului ridicat geniului Municipiului Drubeta

Diana, ca zeiță a vânătorii, nu putea lipsi într-o regiune bogată în animale sălbatice, cari găsesc bogat adăpost în coroana apropiată de munți. *L. Samognatus Tertius Trever* (de origină celtă), care va fi fost și bun vânător, ridică un altar Augustei *Diana*¹⁾.

Aceasta ne-o arată și prețiosul monument funerar dela Zăgaia (Mehedinți)²⁾ ridicat de părinții *Ulcudius Bedari* și *Sutta Epicadi*, ficei lor ucise de tâlhari (fig. 51). În partea inferioară a monumentului avem basorelieful cu scena de luptă între 2 vânători și 2 urși: cel din fund fuge urmărit de urs; cel din față îi ține piept. Scena se petrece în apropierea unui trepied care suportă un vas mare cu 2 toarte, vas și trepied identice cu cele din monumentul funerar ce am reprodus mai sus (fig. 30). Ambele aceste monumente alăturate sunt

¹⁾ C. I. L. III 8014 monumentul se află la Muzeul regional d'n T.-Severin.

²⁾ C. I. L. III 1585 și 8021 discutat pe larg de Tocilescu în *Mon. Epigr. și Sculpturale* p. 289—295.

Fig. 63.—Inscripția altarului închinat lui Jupiter, din piatra ce servise de altar geniului Municipiului Drubeta

documente prețioase pentru portul, traiul și religia Dacilor. Este de văzut dacă în luptătorul care ține piept ursului nu este înfățișat însuși *Ulcudius al lui Bedarus* și dacă scena nu este adăosă atunci când pentru el s'a adăogat la urma epitafului fiicei, în ultimele două rânduri, epitaful sumar, (clarificat poate de scena de jos): *D(is) I(n)feris M(anibus). Ulcudius B(e)dari V(i)xi(t). An(nos) L.*

*Tocilescu*³⁾ pune în legătură acest basorelief cu zeița tracă *Bendis*, corespondenta *Artemidei* și *Diane*i.

Ca scene în legătură cu *cultul lui Bacchus*, dăm gingașele grupe alăturate, ambele în marmură: 1) un pui de panteră (fig. 59) sprijinându-se cu laba stângă superioară de ramura unui copac, cu coada ridicată pe crupă, ținându-și capul încordat în sus; este numai un fragment dintr'un grup mai mare. 2) Tot așa fragmentul (fig. 60) cu capra rezemată de un arbore, cu gâtul tot ridicat în sus; de cealaltă

³⁾ l. c.

parte a trunchiului 2 labe de om orientate în aceeași direcție ca și capra, e tot ce a rămas din personajul ce făcea grup cu capra; trunchiul ce-i desparte are însemnat ochiul unei ramuri tăiate.

Geniile, tovarășe fidele în viață și după moarte. le avem: a) ca *Eros* călărînd pe un *Delfin*¹⁾, b) ca *geniu al morței, thanatos*²⁾ cu torța aplecată în jos; c) ca *geniu al unei comunități, și anume geniu ocrotitor al Municipiului Drubeta* (fig. 60—61). Este o mare pierdere că acest monument a fost găsit sfărâmat, cu lipsuri mari mai ales pe fața cu inscripția de dedicație (fig. 60—63). L-am strâns cu bande de fier și unde a trebuit s'a legat cu ciment. Cu toate lipsurile sensul monumentului nu ne scapă: pe față inscripțiunea: *Gen(io). Ord(inis). Mun(icipii). H(adriani) Dr(obetensis)*; urmează în 4 rânduri numele personajului ce a ridicat monumentul, care începe cu *C(aius) Na... (?)*; apoi un spațiu liber, după care, în litere mai mici urmează poate o justificare, începând cu *Quod* (Fiindcă, dar și :

Fig. 64.—Țintar sgâriat de soldați romani, în epoca târzie, pe o placă de marmură

care lucru). Pe fețele laterale același geniu reprezentat de 2 ori: în spate i se desfășoară aripile întinse lateral până în rama cadrului; cu dreapta ridicată la înălțimea umărului ține un obiect (cunună sau pateră); depe mână stângă lăsată pe șold, în față, un șarpe întinzându-se peste umăr își reazemă capul pe colțul superior al aripei; înveșmântarea strânsă pe bust se lasă dela centură în faldiri largi până la tălpi. Monumentul se datează pela jumătatea sec. II.

Un fapt nu mai puțin însemnat la acest monument este că dosul rămas nescris în veacul al 2-lea, a fost întrebuițat mult mai târziu, între părăsirea Daciei și întronarea Creștinismului, spre a servi de altar lui *Jupiter*, răsturnând însă piatra cu capul în jos. Și geniu Municipiului își întorsese atunci facla în jos spre a deplânge orașul ocrotit, coborât pe veci la Hades. Se vor fi gândit la aceasta cei ce au folosit fața nescrisă, spre a săpa pe ea că înalță altar lui *Jupiter*, sau era mai bine păstrată

1) 2) V. Pârvan l. c. p. 14. 15 (52. 53).

partea inferioară a monumentului și din aceasta au ținut să facă frunte? Transformarea vine după încetarea vieții de oraș prosper, cum reiese și din material ca și din scrisul decadent, lapidul ne mai fiind nici caligraf, nici meșter perceput. Acesta va fi fost un soldat. Citim: *Ar. Iovi. Cortalis. p. p. o. o. Lupus. Tribunus*. O interpretare, spre a-i da un sens, ar fi aceasta: soldații unei cohorte (*cortalis=cohortales*) de pază la limesul vamal (p(ub)ici po(rtorii), (care retrăgându-se la l'nia Dunării, a păstrat Drubeta, cum se va vedea din

Fig. 65.—Statuetă de bronz a zeului Mithra.

istoricul castrului), cu tribunul lor care se numea *Olus (Aulus) Lupus*, ridică un altar lui *Jupiter*³⁾.

Aceiași soldați, apărând și granița și asigurând și perceperea taxelor vamale, se vor fi jucat în ceasurile libere, sgâriind plăcile de marmoră frumoase netezite dela fostele clădiri luxoase și transformându-le în țintar cu 9 linii orizontale călcate de alte 9 verticale, dând 64 pătrățele, cu cari se joacă și copiii noștri azi (fig. 64)⁴⁾.

Am lăsat la urmă pe cea mai însemnată și răspândită din divinitățile orientale în imperiul Ro-

3) Am fi bucuroși să primim o interpretare mai multumitoare. Lectura *Cortalis=Cohortales* ne-a fost sugerată de dl G. Florescu; o găsim verosimilă și prin faptul că aceiași formă o găsește V. Pârvan pe o stampilă de cărămidă dela Celei (Sucidava) și anume: *CORS III BRIT=Cohors III Brit.* vd. în Știri nouă din Dacia Malvensis p. 26 (64).

4) Avem în muzeul regional și alte exemplare, unul tot pe o placă de marmură, mai mare, altele pe cărămidă.

man ¹⁾, *Mithra*, geniu al luminei, care prin jertfa taurului, face să se reverse pentru omenire toate bunurile căutate de om: vegetalele, grăul, vinul ieșit din sângele taurului și luat la misterele zeului ca băutură sfântă. Bronzul ce înfățișăm (fig. 65) ²⁾, ne dă pe *Mithra* triumfătorul, binefăcătorul, după uciderea taurului, al cărui cap îl apasă cu piciorul stâng; în dreapta ține pumnalul înjunghierei; privește luminos și triumfător, parcă ar chema pe năcăjiții și flămânzii pământului să se îndestuleze din bunurile ce a răvărsat pentru ei; mâna dreaptă cu atributul pe care-l oferă lipsește; capul cu plete frumoase poartă căciula frigiană cu moțul mult proeminent; pe spate îi flutură o mantie îngustă

Fig. 66.—Mormânt roman de cărămidă în Drubeta.

ușoară, înodată deasupra umărului drept, acoperindu-i și ceva din partea superioară a pieptului; tunica scurtă până deasupra genunchilor și îndoită la mijloc, e încinsă, îndată sub sân, de o curea. Este intruchiparea biruitorului luminat, care are mult de alergat și multe de împărțit. Prin această statueta Drubeta se adaugă la harta cultului lui *Mithra*, care venit tot din Orient mai înainte și odată cu creștinismul, a împrumutat acestuia unele din practicile rituale și din misterele lui.

Și această galerie de tablouri divine, alăturată la chipurile ce i-au precedat de împărați, soldați, ne-

gustori, meșteșugari, demnitari, adaugă nota sa particulară la imaginea așa de complexă a „prea strălucitei colonii Drubeta” ³⁾.

Rămâne să arătăm cu alt prilej ce se poate preciza azi din topografia Drubetei, lucrare foarte grea și din cauza suprapunerii noului oraș peste cel vechiu. La parte din monumentele de mai sus am arătat locul unde s'au găsit; morminte romane au apărut în diferite părți ale orașului, dela Șantierul Naval până la abatoriul comunal, ambele pe malul Dunării, iar spre Miază noapte până la Castelul de apă de lângă cimitirul eroilor. Din acestea dăm aci înfățișarea unui mormânt de cărămidă, de curând descoperit în curtea din str. Decebal No. 60 (fig. 66).

Revenim asupra Castrului Drubeta care, deși în planul orașului era tăiat de un bulevard, a avut norocul să nu fie ocupat decât în colțul nord estic de o clădire comunală (azi sanatoriul de tuberculoși!), de capătul străzii Maior Pârvulescu și de 2 modeste case cari așteaptă exproprierea. Istoria lui ne-o vorbesc înseși monumentele lui, dar în linii prea mari și distanțate pe cari nu le putem împreuna și desluși fără ajutoare din afară, dela istoriografia generală a țării. Sigur că monumentele multe, pe cari Drubetani și soldații castrului le ridică șirului de împărați până la Gordian (238—244), trebuiesc puse în legătură și cu grija pe care o aveau pentru siguranța lor, cu luptele ce se încăreau aici și în împrejurimi. Am văzut pe *Hadrian* în luptă cu *Iazigii* și reconstruind Drubeta, deci după distrugerea ei; pe medalii i se dă atributul de *Restitutor Daciae*, fiindcă primejdia și ruina se abătuse peste tot. *Antonin Piul* (138—161) respinge atacuri ale Germanilor și Dacilor, înăbușind o răscoală chiar în Dacia ⁴⁾. Sub *Marcu Aureliu* (161—180), vecinii noștri *Iazigi* iar se unesc cu *Sarmații* și cu *Germanii* conduși de *Marcomani*; atunci, pentru unitatea de măsuri și de comandă, împăratul întrunește guvernământul întregii Dacii cu acela al *Moesiei Superioare* în mâna lui *Claudius Fronto*, el însuși, apărând cu armata lui Viena, *Septimis Sever* apare și el ca *Daciae restitutor et tanquam alter ejus conditor* (din nou așezând Dacia și ca al 2-lea al ei întemeietor ⁵⁾). *Gordian* (238—244) alungă din Dacia pe *Goți*; arcașii din Drubeta negreșit că au luat parte activă la lupte. *Decius* (249—251) moare în mlaștini, în rezistența ce pune *Goților* la trecerea Dunării ⁶⁾, la Nișul (Naissus) din Timocul vecin cu Drubeta. *Claudius* (268—270) nimicește o imensă armată *Gotă*. Acum Da-

³⁾ C. I. L. III 8019 găsită la casele Gârbea în T.-Severin: (Col(oniae) Splen(didissi)mae Dro(b(etensium)... Mo...).

⁴⁾ Luăm aceste date din Istoria Românilor a lui Xenopol.

⁵⁾ C. I. L. III p. 160 sq. și p. 172 pentru *Castrele noi Severiene întemeiate la T.-Severin de acest împărat*.

⁶⁾ La Balta-Verde în Mehedinți (la Dunăre) avem „Câmpul Decului” cu bogate urme romane.

¹⁾ *Cumont*, Textes et monuments de *Mithra*.

²⁾ Inedit, din săpăturile noastre recente dela Drubeta.

Fig. 67.—Una din seriile camerelor construite de Constantin cel Mare (c); b, coridorul acestora, sprijinit pe stâlpii ale căror baze se văd pe zidul a; la stânga de a, drum în epoca lui Constantin cel Mare, construcții în epoca Traiană.

Fig. 68.—Privire din praetoriul lui Hadrian asupra construcțiilor din sectorul nord-estic al Castrului.

Fig. 69. — Privire din spatele praetoriului lui Hadrian spre poarta praetorie

cia de fapt era părăsită, învăluită de Goți, cari amenințau întreaga peninsulă balcanică. Marele împărat creștin, *Constantin cel Mare*, originar din Niș, face pentru apărarea imperiului împotriva Goților, *un pod statornic de piatră la Celeiu* lângă gura Oltului ¹⁾, întocmai cum Traian făcuse pe cel dela Drubeta spre a-l apăra împotriva Dacilor. Dunărea dar, în toate aceste vajnice lupte a rămas marea tranșee de apărare, a cărei părăsire împărații știau că însemnează părăsirea întregii peninsule balcanice. De aceia dârza rezistență la Dunăre, întărirea cetăților pe ambele ei maluri, ceeace Constantin cel Mare face în stil mare la Drubeta.

A preciza ce lucrări au mai făcut ceilalți împărați la Drubeta după Traian și Hadrian ²⁾ este grea încercare, deși credem că săpăturile viitoare vor mai aduce unele lămuriri. S'a constatat însă din săpături că Constantin cel Mare a găsit castrul în completă ruină; ceea ce a mai putut folosi au fost fundațiile zidurilor de înconjur cu turnurile lor. În interior, în ceace a construit, n'a mai ținut seamă de nimic aproape de n' p'anul și zidurile vechi, pe cari le-a răscolit numai ca să găsească materiale pentru nouile construcții. Intre porțile de Miazăzi și Miazănoapte a lăsat drum larg deschis, călcând peste praetoriul lui Hadrian. Drumul vechi dintre porțile de Răsărit și Apus, mărginit de portice cu colonade sub Traian, l-a desființat tăind în schimb la Nord de el un a'tul perpendicular pe primul, exact la mijlocul distanței dintre porțile praetoria și decumana. Cele 2 căi, în castrul lui Constantin fac o cruce cu brațele egale; în cele 4 unghiuri ale crucii, alăturat de brațele ei a ridicat cele 2 serii de câte 20 de camere, cu porțițe dela un cap la altul, sprijinite pe stâlpi de zidărie ³⁾ (fig. 67—71). Toate aceste construcții calcă peste

Fig. 70. — Privire din praetoriul lui Hadrian spre poarta decumană (înaintea săpăturilor din 1929)

cele anterioare, ridicându-se mult deasupra lor; tot în interior Constantin adaugă dealungul z'durilor de înconjur, la o depărtare de circa 4.50 m., o mare construcție care trebuie pusă în legătură cu nevoile de apărare a castrului; di nea a rămas aproape întreaga serie de stâlpi de zidărie. La ziduri e de înconjur a adăugat turnurile semi-circulare din fața porței praetoria și cele 4 turnuri de colțuri, trapezoidale, cu latura mai mare exterioară arcuită.

Construcția ca soliditate este mult inferioară epocii traiane; întrebuințează bolovani de gârlă cu mortar de var, mai puțină cărămidă găsită în dărămăturile zidurilor anterioare, multe blocuri mari de calcar cu inscripții funerare, sau fără, mari baze și capituluri de colonne, statui întregi și fragmente. Acest material l-a luat și din castrul vechi, dar mai mult din orașul dărămat. În zidurile lui Constantin s'a găsit cea mai mare parte din monumentele citate mai sus (fig. 48 etc.); în stâlpii ce impresoaară prin interior castrul sunt zid de capituluri și alte pietre de construcții, monumente funerare ca al lui M. Arr'us Saturninus (fig. 28 ¹⁻²⁾ și al lui Val. Alexandru, veteran din leg. V. Mac., fost Strator Consular, ⁴⁾ etc.

Dar și cetatea lui Constantin cel Mare este rasă. Împărați pier în luptă: *Valentinian* (375), *Valens* (378). Acesta dând piept cu cavaleria gotă este rănit și pier, probabil în focul ce i-a cuprins adăpostul, la Adrianopol. Ce trebuie să fi rămas atunci din Drubeta!

Și apar *Hunii* (375), pătrunzând spre Panonia, parte prin câmpia Munteană. Când istoricul byzantin *Priscus* merge în ambasadă la *Attila* (434—453) în Panonia, constată pustirile făcute la Niș (Nais-

¹⁾ Tocilescu. Mon. Epigr. și Sculp., p. 239—247.

²⁾ Vd. planul anexat.

³⁾ Vd. pe plan construcțiile cu galben; a se vedea și pla-

nil lui Tocilescu și lămuririle ce dă în „Fouilles et recherches archéologiques, p. 140 sq.

⁴⁾ Comunicată de noi pentru „Dacia III”.

Fig. 71.—Privire din praetoriul lui Hadrian spre latura de nord-est a Castrului
Pe terenul îngrădit din fund este sanatoriul de tuberculoși, așezat pe castru.

Fig. 72.—Turnul rotund al lui Justinian, din fortificația de sud-vest a Castrului, cu cele 9 pietre funerare
întrebuințate aici ca material de construcție

sus). Nu altfel va fi fost în Drubeta. Apoi iau pe rând întâetatea, în năvala de distrugere a lumii vechi romane, *Gepizii, Avarii, Slavii*. Aceștia sub *Justinian* năvălesc în Iliria prădând tot malul Istrului.

Și acum acest mare împărat (527—565) face la Dunăre și la Drubeta ceea ce făcuseră înaintașii lui, Traian și Constantin cel Mare. El singur se găsește îndrituit să se laude că „*cu ajutorul lui Dumnezeu fara noastră s'a mărit așa, că amândouă malurile Dunării sunt pline de orașele noastre și atât Viminacium, cât și Rigidiva și Litterata (=Lederata) cari sunt peste Dunăre, iarăși au fost aduse în stăpânirea noastră*”¹⁾. Nu pomeneste de Drubeta ca oraș, fiindcă nu va mai fi existat ca atare. Dar istoricul lui, *Procopius*²⁾, ne vorbește de podul lui Traian și de cele 2 castele ce-l apăraseră. *Pontes*, pe care afirmă că Justinian l-a restaurat, și *Teodora*, (= *Drubeta*), pe care spune că împăratul nu l-a mai găsit vrednic de restaurare. *Procopius* poate să aibă dreptate dacă se gândește la Castrul întreg, pe care nu l-a mai restaurat în toată întinderea lui, cum va fi făcut pentru *Pontes*.

Justinian s'a mulțumit să aibă în Drubeta un fort redus la colțul Sud-vestic al castrului traianic, cum va fi avut și în alte puncte strategice ale Dunării; grosul garnizoanei își va fi avut adăpostul la *Pontes*. *Marsigli* a constatat în colțul de către pod al castrului un șanț adânc oval, între poarta de apus și poarta praetorie (*fig. 19*); *Tocilescu* a descoperit turnul rotund, cu cele 9 pietre funerare (*fig. 72*) zidite în el, atribuindu-l lui *Justinian*³⁾; săpăturile noastre au dat la iveală în jurul șanțului lui *Marsigli*, existent până la 1928, zidul poligonal cu 4 laturi neegale (vd. planul și *fig. 73*). Cu acestea și

¹⁾ *Novela XI* (la *Pârvan*: *Contrib. la Ist. Creșt. Dac. Rom.* p. 185 și pentru tot ce privește această chestiune și *Creștinismul în acest ținut*, eodem p. 177—194).

²⁾ *De Aedificiis*, IV.

³⁾ *Fouilles et Recherches* p. 140 sq.

Fig. 73.—Fortificația lui Justinian din colțul sud-vestic al Castrului

cu zidurile de sud și vest ale cetății lui Traian și Constantin cel Mare, din nou întărite, Justinian a făcut micul fort (*in plan cu verde*) de veghe și de pază, pe care cu dreptate *Procopius* nu l-a putut socoti drept castrul reconstruit, ca la *Pontes*. Cu acest rezultat al săpăturilor dela Drubeta, pe care marele învățat și arheolog *Pârvan* n'a apucat să-l cunoască, se rectifică bănuiala de neexactitate a lui *Procopius*, scrisul lui acordându-se cu acela al lui Justinian.

Justinian a construit, ca și Constantin cel Mare, luând materialul găsit în dărâmături și mai dărâmand și el. Așa a ras dela pământ, între poarta de sud și cea de vest, tot ce clădiseră Constantin și Traian (vd. pe plan părțile punctate); din ale acestuia, aflându-se mai la adâncime, a mai rămas ceva. Cele 9 pietre mari funerare și alte blocuri la fel din turnul rotund, credem că le-a ridicat pe seria de stâlpi cu care Constantin a înconjurat castrul, după ce acesta le luase dela mormintele și clădirile părăsite.

Cu aceasta se încheie o mare epocă de lupte și înfăptuiri glorioase la Drubeta, începând cu monumentalele lucrări ale lui Traian și sfârșind cu micul fort, care la sfârșitul veacului al VI-lea însemnează aceeaș mână a împăraților romani, acum în Byzanț, încheștată cu îndârjire de malul stâng dunărean, pentru apărarea a tot ce o civilizație mai veche de un mileniu clădise în sufletul omenirii, și pe pământurile din preajma Mediteranei, cu bazinele Dunării, pe cursul mijlociu și inferior al căreia s'a pomenit, a crescut și a rămas înrădăcinat neamul nostru din vremuri imemorabile⁴⁾.

AL. BĂRCĂCILĂ

T.-Severin.

⁴⁾ Neputând cuprinde în această vedere generală și fața vieții creștine, în această epocă, în Drubeta, ceea ce intenționăm a face cu alt prilej, dăm în *fig. 74* fundațiile uneia din cele mai vechi biserici ale Drubetei.

Fig. 74.—Fundația unei biserici din prima epocă a creștinismului în Dacia, folosind o mai veche construcție romană; la vest Castrul Drubeta